(इंग्रजीमध्ये टंकलिखित केलेल्या न्यायनिर्णयाचा मराठी अनुवाद)

महेश गोविंदजी त्रिवेदी

विरुद्ध

बकुल मगनलाल व्यास आणि इतर

(दिवाणी अपील क्र.**७२०३/२०२२)**

ऑक्टोबर **१२/२०२२**

[दिनेश माहेश्वरी आणि अनिरुद्ध बोस, जे. जे.]

दिवाणी प्रक्रिया संहिता, १९०८-आदेश ८, आर.६-अ प्रतिवादीने केलेला प्रतिवाद-मुंबई उच्च न्यायालयाचे नियम-आर. ९५ प्रतिवादी-फिर्यादीने दाखल केलेल्या विशिष्ट कामगिरीसाठी खटला-अपीलकर्ता-प्रतिवादीने विलंबाने दाखल केलेला प्रतिवाद नोंदवण्यासाठी दाखल केलेल्या प्रस्तावाची सूचना, ज्याला एकल न्यायाधीशाने परवानगी दिली आहे-विभागीय खंडपीठाने बाजूला सारलेला वा केलेला आदेश-अपील केल्यावर, असे म्हटले जातेः कार्यपद्धतीच्या नियमांचा उद्देश पक्षकारांना त्यांच्या खटल्याच्या आचरणात शिक्षा देण्याऐवजी न्यायाच्या उद्देशाला आधार देणे हा आहे-प्रश्नातील प्रतिदावा केवळ लेखी निवेदन दाखल केल्यानंतर बऱ्याच काळानंतर सादर केला गेला होता म्हणून विचारातून काढून टाकता आला नसता-तथ्यानुसार आदेश आर ६-अ किंवा आर. ९५ च्या नियमांची आवश्यकता नाही किंवा अशोक कुमार कालरा विरुद्ध विंग कमांडर सुरेंद्र अग्निहोत्री आणि इतर. जे [२०१९] १७ एस. सी. आर. २१४ असे नोंदवले गेले आहे , जे विलंबाने दाखल केलेला प्रतिदावा नोंदवण्याच्या अपीलकर्त्याच्या

विनंतीवर/प्रार्थनेवर एक अडथळा म्हणून काम करते, जो खरोखरच मुद्दे तयार करण्यापूर्वी दाखल करण्यात आला होता -

याशिवाय , दिनांक २६.०२.२१ च्या सर्वोच्य न्यायालयाच्या आदेशाचा प्रभाव क्तिवादांशी संबंधित प्रक्रियात्मक पैलूवर सर्वोच्च न्यायालयाने (खटल्याशी संबंधित आनुषंगिक कार्यवाहीच्या संबंध) पारित केलेले विधान हे स्पष्टपणे आहे की नोंदीत असलेल्या प्रतिदावाचे अस्तित्व या न्यायालयाने योग्यरित्या पूर्ण केले होते आणि या आदेशामुळे विद्यमान युक्तिवादांना अस्वस्थ करण्यासाठी थोडीशी जागा उरली आहे- तसेच, या आदेशात सर्वोच्च न्यायालयाने जलद सुनावणी वर भर दिला-उक्त आदेशानंतर प्रतिदावा दाखल करण्याशी संबंधित प्रश्न पुन्हा उघडण्याचे कोणतेही कारण नव्हते-जरी हा आदेश द्वीसदस्यीय खंडपीठासमोर ठेवला गेला असला, तरीही त्याने त्याचा उद्देश आणि अर्थ विचारात घेतला नाही तसेच दाव्याच्या कार्यवाहीवर आणि प्रतिदावा दाखल करण्याच्या प्रश्नावर त्याचा परिणाम देखील विचारात घेतला नाही.

अपीलाला परवानगी देताना न्यायालयाने

असे म्हटले जातेः दिनांक २६.०२.२१ च्या आदेशानुसार, या न्यायालयाने पक्षकारांनी केलेल्या निवेदनाची ची दखल घेतली, ज्यात अपीलकर्त्याचे वय वाढल्यामुळे मालमत्तेची विल्हेवाट लावण्याची त्याची चिंता आणि दाव्याच्या निकालाचे पालन करण्याचे संभाव्य खरेदीदारांचे वचन देखील समाविष्ट आहे. संबंधित पक्षांच्या विद्वान वकिलाशी संवाद साधल्यानंतर, या न्यायालयाने अपीलकर्ता आणि संभाव्य खरेदीदारांनी मान्य केलेल्या अटींचे वर्णन करणारा

आदेश पारित केला. याचिकाकर्त्याच्या कायदेशीर वारसांनी नंतर मालमत्तेवरील हक्कांचा दावा केल्यावर आणि याचिकाकर्त्याच्या वतीने या संदर्भात प्रतिवाद सादर केल्यावर फिर्यादी-प्रतिवादींच्या वतीने व्यक्त केलेल्या भीतीची देखील या न्यायालयाने दखल घेतली. अशा प्रकारे, संबंधित मालमत्तेवरील हक्क, मालकी हक्क आणि व्याज हस्तांतरित करण्यासाठी परवानगी मिळावी यासाठी अपीलकर्त्याने केलेल्या विनंतीशी संबंधित प्रकरण निकाली काढल्यानंतर, या न्यायालयाने उच्च न्यायालयाच्या द्वीसदस्यीय खंडपीठाने आधीच निर्देशित केल्याप्रमाणे खटल्याचा लवकर निपटारा करण्यासाठी सर्व पक्षकाराकडून सहकार्य वाढवण्याची अपेक्षा केली. (परिच्छेद ६] [५७८-ई-एच; ५७९-ए]

१.२ कार्यपद्धतीच्या नियमांचा उद्देश पक्षकारांना त्यांच्या खटल्याच्या आचरणात शिक्षा देण्याऐवजी न्यायाच्या उद्देशाला आधार देणे हा आहे .प्रश्नातील प्रतिदावा केवळ लेखी निवेदन दाखल केल्यानंतर बऱ्याच काळानंतर सादर केला गेला होता म्हणून विचारातून काढून टाकता आला नसता- निर्विवादपणे, प्रतिदावा ०७.०९.२०१८ या तारखेवर दाखल करण्यात आला होता आणि त्या तारखेपर्यंत, खटल्यात मुद्दे तयार केले गेले नव्हते. खरे तर, मुद्दे केवळ ०५.१२.२०१८ य तारखेवर वर तयार केले गेले होते, ज्या तारखेला या कार्यवाहीच्या पहिल्या फेरीत विद्वान एकल न्यायाधीशांनी त्याच्या सादरीकरणासाठी कोणतीही परवानगी न मागितल्यामुळे अभिलेखातून प्रतिदावा काढून घेतला होता. दिनांक ०५.१२.२०१८ च्या आदेशाविरूद्ध अपील

करताना, खंडपिठाने प्रतिदावा दाखल करण्याची परवानगी मागण्यासाठी आवश्यक अर्ज दाखल करण्यास परवानगी दिली, तर फिर्यादी-प्रतिवादींच्या निवेदनाची दखल घेतली की ते अशा अर्जावर आक्षेप घेणार नाहीत कारण मुद्दे आधीच तयार केले गेले होते.. आणि दस्तऐवज पुरावा सादर करण्यात आला होता; आणि विभागीय खंडपीठाने विद्वान एकल न्यायाधीशांनी स्वतःच्या गुणवत्तेनुसार अशा अर्जाचा विचार करावा अशी अपेक्षा केली. द्वीसदस्यीय खंडपीठाने अशा प्रकारे दिलेल्या स्वातंत्र्याच्या अनुषंगाने, अपीलकर्त्याने प्रतिदाव्याची नोंद ठेवण्याची परवानगी मिळावी यासाठी अर्ज दाखल केला आणि त्याच्या समर्थनार्थ, ज्या विशिष्ट कारणांसाठी प्रतिदाव्या ची मागणी करण्यात आली होती, ती तपशीलवार कारणे नमूद करून प्रतिज्ञापत्र दाखल केले, ज्यात प्रकरणाची विविधता टाळणे समाविष्ट होते. अपीलकर्त्याने हे देखील निदर्शनास आणून दिले की तो पूर्वी मालमत्तेच्या वारसाहक्काशी संबंधित वादात गुंतलेला होता, जो २०१७ साली त्याच्या बाजूने निकाली निघाला. विद्वान एकल न्यायाधीशांनी दिनांक ०२.०५.२०१९ चा आदेश पारित करताना इतर पैलूंबद्दल जास्त तपशील दिला नाही, परंतु अपीलकर्त्याची विनंती स्वीकारण्याचे कारण निदर्शनास आणून दिले की यामुळे प्रकरणाची बहुलता टाळता येईल; आणि फिर्यादी प्रतिवादींना सर्व निष्पक्षतेने, मर्यादेसह विशेषतः त्यांचे सर्व बचाव, खुले ठेवले. ०२.०५.२०१९ दिनांकित हा आदेश, जरी अपीलकर्त्याने दाखल केलेल्या अर्जाच्या विचारांच्या पहिल्याच दिवशी विद्वान एकल न्यायाधीशांनी पारित केला

असला, तरी तो एक न्याय्य आणि योग्य आदेश होता, जो अनेक खटले टाळताना कार्यवाहीच्या योग्य प्रगतीसाठी अनुकूल होता. एकल न्यायाधीशांनी अशा प्रकारे दिलेल्या आदेशात द्वीसदस्यीय खंडपीठाने हस्तक्षेप करण्याचे कोणतेही न्याय्य कारण नव्हते. सध्याच्या खटल्यातील तथ्ये आणि परिस्थितीच्या संपूर्णतेत, आदेश आठवा नियम ६-ए सी. पी. सी. किंवा नियम ९५ ची आवश्यकता किंवा अशोक कुमार कालरा यात मांडलेली आणि स्पष्ट केलेली तत्त्वे, विलंबाने दाखल केलेला प्रतिवाद नोंदवण्याच्या अपीलकर्त्याच्या प्रार्थनेवर अडथळा म्हणून काम करत नाहीत, जी खरोखरच मुद्दे तयार करण्यापूर्वी दाखल करण्यात आली होती. परिच्छेद १४,१४.१] [५८९-डी-एच; ५९०-ए-डी]

अशोक कुमार कालरा विरोधी विंग कमांडर सुरेंद्र अग्निहोत्री आणि इतर. **(२०२०) २ एस. सी. सी. ३९४: [२०१९] १७ एस. सी. आर. २१४- यावर अवलंबून होते.**

१.३ वरील गोष्टींव्यतिरिक्त, आणखी काही कारणे आहेत, ज्यासाठी द्विसदस्यीय खंडपीठाचा आव्हानीत आदेश पूर्णपणे अन्यायकारक आहे. दिनांक २६.०२.२०२१ च्या आदेशात, या न्यायालयाने पक्षकारांच्या निवेदनाची दखल घेताना त्वरित कार्यवाही करण्याची तरतूद केली होती आणि हे सुनिश्चित करताना जरी अपीलकर्ता त्याचा अधिकार, हक्क आणि व्याज तिसऱ्या पक्षाकडे हस्तांतरित करेल, तरी असे हस्तांतरणकर्ता पुढील युक्तिवाद दाखल करण्याची मागणी करणार नाहीत आणि संबंधित दाव्याच्या कार्यवाहीला बांधील राहतील. त्या संदर्भात, अशी तरतूद करण्यात आली होती की प्रस्तावित खरेदीदारांना

खटल्यात समाविष्ट केले जाईल; आणि त्यांचे वचन देखील नोंदवले गेले होते की ते अपीलकर्त्याने दाखल केलेले लेखी निवेदन आणि प्रतिदाव्याचा स्वीकार करतील आणि पुढील लेखी विधाने किंवा स्वतंत्र लेखी निवेदन दाखल करण्यासाठी कोणतीही विनंती करणार नाहीत. या न्यायालयाने पुढे अशी तरतूद केली की खटला ज्या टप्प्यावर प्रलंबित होता तेथून पुढे जाईल आणि प्रस्तावित खरेदीदार स्वतंत्र पुरावा/दस्तऐवज दाखल करण्यासाठी कोणताही अर्ज दाखल करणार नाहीत. [परिच्छेद १५,१५.१] [५९०-ई-एच]

१.४ प्रतिवादींच्या वतीने युक्तिवाद केल्याप्रमाणे, हे खरे आहे की या न्यायालयासमोर असलेले उक्त एस. एल. पी. चा विषय अपीलकर्त्याच्या दाव्याची मालमत्ता त्रयस्थ पक्षाकडे हस्तांतरित करण्याच्या प्रस्तावाचा होता आणि प्रतिदावा दाखल करण्याच्या परवानगीबद्दल नव्हता, परंतु केवळ याच कारणास्तव या न्यायालयाने पारित केलेल्या आदेशाचा सार आणि परिणाम कमी होत नाही. जरी या एस. एल. पी. चा विषय अपीलकर्त्याच्या दाव्याची मालमत्ता त्रयस्थ पक्षाकडे हस्तांतरित करण्याच्या प्रस्तावाशी संबंधित असला आणि जरी दिनांक २६.०२.२०२१ च्या आदेशाद्वारे प्रदान केलेली व्यवस्था मूलतः प्रतिवादी-अपीलकर्ता आणि संभाव्य हस्तांतरणकर्त्यांशी संबंधित असली, तरीही या प्रकरणाची वस्तुस्थिती अशी आहे की हा आदेश फिर्यादी-प्रतिवादींच्या उपस्थितीत पारित करण्यात आला होता, ज्यांना अपीलकर्त्याच्या कायदेशीर वारसांनी भविष्यात संभाव्य दाव्यांविषयी वेगळ्या स्वरूपाची भीती होती, याची

देखील अपीलकर्त्याच्या वतीने त्याच्या प्रतिसादाच्या माध्यमातून दखल घेण्यात आली होती. त्यानंतर या न्यायालयाने जलद कार्यवाहीच्या आवश्यकतांवर पुन्हा जोर दिला. जेव्हा त्याचा सार आणि विषय यावर अर्थ लावला जातो, तेव्हा याचिकांशी संबंधित प्रक्रियात्मक पैलूवर २६.०२.२०२१ या दिनांकित आदेशाचा परिणाम स्पष्टपणे दिसून आला आहे की अभिलेखातील प्रतिदाव्या चे अस्तित्व या न्यायालयाने योग्य पूर्तता म्हणून घेतले होते; आणि या आदेशामुळे विद्यमान युक्तिवादांना अस्वस्थ करण्यासाठी थोडी, अगदी शून्य संधी उरली. प्रतिवादासह खटल्यातील कार्यवाही दिलेल्या टप्प्यापासून पुढे नेली जाईल, अशी अपेक्षा होती. [परिच्छेद १५.२ आणि १५.३] [५९०-एच; ५९१-ए-डी]अ

१.५ जरी या न्यायालयाचा दिनांक २६.०२.२०२१ चा आदेश त्याच्यासमोर ठेवला गेला असला तरी, उच्च न्यायालयाच्या द्विसदस्यीय खंडपिठाने त्याचा उद्देश आणि अर्थ विचारात घेतला नाही तसेच दाव्याच्या कार्यवाहीवर आणि प्रतिदावा दाखल करण्याच्या प्रश्नावर त्याचा परिणाम देखील विचारात घेतला नाही. या न्यायालयाच्या दिनांक २६.०२.२०२१ च्या आदेशानंतर प्रतिदावा दाखल करण्याशी संबंधित प्रश्न पुन्हा उघडण्याचे कोणतेही कारण नव्हते. याव्यतिरिक्त, ज्या दिवशी द्विसदस्यीय खंडपीठाने दिनांक ०२.०५.२०१९ चा आदेश बाजूला ठेवून संबंधित खटल्याची कार्यवाही विस्कळीत करण्याचा निर्णय घेतला, त्या दिवशी फिर्यादीने अशा प्रतिदावाबाबत लेखी निवेदन दाखल करणे, प्रतिदावाबाबत मुद्दे तयार करणे आणि फिर्यादीचा पुरावा अभिलेखनवणे यासह

बरीच प्रगती झाली होती. शिवाय, उच्च न्यायालयाच्या द्विसदस्यीय खंडपीठाने आणि या न्यायालयानेही यापूर्वी दिलेल्या आदेशांच्या पार्श्वभूमीवर सर्व संबंधितांनी त्वरित कार्यवाही सुनिश्चित करणे आवश्यक होते. असे दिसते की, उच्च न्यायालयाच्या खंडपिठाने दिनांक ३०.११.२०२१ चा आव्हानीत आदेश पारित करताना, दाव्यातील कार्यवाहीच्या संबंधित पैलूंचा आणि त्यावर लागू असलेल्या कायद्याचा विचार न करता आणि आधीच झालेल्या आणि प्रगतीपथावर असलेल्या कार्यवाहीवर त्याच्या आदेशाच्या संभाव्य परिणामाचा विचार न करता, प्रतिवाद अभिलेखनवण्याच्या अपीलकर्त्याच्या विनंतीवर पुनर्विचार करण्याचे निर्देश देताना सर्रासपणे कार्यवाही केली. कोणत्याही दृष्टीकोनातून पाहिल्यास, आव्हानीत आदेश बाजूला ठेवण्यास पात्र आहे. उच्च न्यायालयाच्या द्वीसदस्यीय खंडपीठाने पारित केलेला ३०.११.२०२१ दिनांकित आक्षेपार्ह आदेश बाजूला ठेवला आहे; आणि विद्वान एकल न्यायाधीशाने पारित केलेला ०२.०५.२०१९ चा आदेश पुनर्संचयित केला आहे.

परिच्छेद १५.४,१६,१६.१,१९] [५९१-ई-एच; ५९२-ए-बी, ई

<u>निर्णय विधी संदर्भ</u>

२०१९ १७ एस. सी. आर. २१४ परिच्छेद ९.२ वर अवलंबून होता.

दिवाणी अपील न्यायाधिकरणः दिवाणी अपील क्रमांक ७२०३/२०२२ च्या सूट No.१८२१/२००४ मधील २०१९ च्या नोटीस ऑफ मोशन (एल) No.१०१४ मध्ये २०२०

च्या अपील No.१० मध्ये मुंबई उच्च न्यायालयाच्या दिनांक ३०.११.२०२१ च्या निकाल आणि आदेशावरून.

श्याम दिवाण, शेखर नाफडे, वरिष्ठ अधिवक्ता, यदुनाथ चौधरी, कुणाल चिमा, अपूर्व शुक्ला, आदित्य देशमुख, महेश त्रिवेदी, ओंकार कुलकर्णी, रुचिता कुणाल चिमा, अदिती देशपांडे पारखी, साबिर काची, महेश अग्रवाल, ऋषी अग्रवाल, अंकुर सहगल, रोहन तलवार, शाश्वत सिंग, ई. सी. अग्रवाल, हे अधिवक्ता पक्षकारा साठी उपस्थित होते.

न्याय निर्णय दिला गेला.

दिनेश माहेश्वरी, न्यायमूर्ती

अनुमती /परवानागी दिली गेली.

२. प्रतिवादीने केलेले हे अपील,विशिष्ट कामगिरीसाठी प्रलंबित असलेल्या खटल्यात (२००४ चा खटला क्रमांक १८२१)मुंबई येथील उच्च न्यायालयाच्या द्वीसदस्यीय खंडपीठाने या खटल्यातील प्रस्ताव सूचना (एल) क्रमांक १०१४ /२०१९ मधील दिनां ०२.०५.२०१९ च्या आदेशावरून उद्भवलेल्या अपील क्रमांक १०/२०२१ मध्ये ३०.११.२०२१ च्या पारित निकाल आणी आदेशाच्या विरोधात निर्देशित केले आहे.

२.१. ०२.०५.२०१९ या तारखेच्या आदेशानुसार, संबंधित खटल्याच्या खटल्याची सुनावणी करणाऱ्या उच्च न्यायालयाच्या विद्वान एकल न्यायाधीशांनी प्रतिवादी-अपीलकर्त्याने दाखल केलेली प्रस्तावाची नोटीस स्वीकारली होती, जेणेकरून उशीरा दाखल केलेला प्रतिवाद नोंदवला जाऊ शकेल. तथापि, उच्च न्यायालयाच्या द्वीसदस्यीय

खंडपीठाने एकल न्यायाधीशांनी असा दिलेला आदेश बाजूला ठेवला आहे आणि फिर्यादी यांना उत्तर दाखल करण्याची आणि प्रस्तावाच्या या सूचनेला आव्हान देण्याची पुरेशी संधी दिली गेली नाही या आधारावर हे प्रकरण नव्याने विचारार्थ पाठविले आहे.

३. या अपीलात, प्रतिवादी-अपीलकर्त्याच्या वतीने सादर केलेल्या याचिकांचा मुख्य मुद्दा असा आहे की त्याच दाव्याशी संबंधित आनुषंगिक कार्यवाहीचा संबंध या न्यायालयाने पारित केलेल्या दिनांक २६.०२.२०२१ च्या आदेशाच्या दृष्टीने, संबंधित कार्यवाही नोंदवलेल्या प्रतिवादासह पुढे जाणे आवश्यक आहे; आणि कोणत्याही परिस्थितीत, प्रतिवाद नोंदवून घेणाऱ्या एकल न्यायाधीशाच्या विचारात घेतलेल्या आदेशात द्वीसदस्यीय खंडपीठाने हस्तक्षेप करण्याचे कोणतेही समर्थन नव्हते. दुसरीकडे, फिर्यादी-प्रतिवादींच्या वतीने असे सादर केले गेले की, उच्च न्यायालयाच्या खंडपिठाने योग्यरित्या हस्तक्षेप केला आहे कारण फिर्यादी-प्रतिवादींना प्रस्तावाच्या नोटीसला आव्हान देण्याची संधी न देता एकल न्यायाधीशांनी दिनांक ०२.०५.२०१९ चा आदेश पारित केला होता; आणि लागू असलेल्या कार्यपद्धतीच्या नियमांच्या खऱ्या अंमलबजावणीमध्ये, लेखी निवेदन दाखल केल्यानंतर सुमारे १३ वर्षांनी दाखल केलेला प्रश्नातीत प्रतिदावा नोंदवला जाऊ शकला नसता, विशेषतः जेव्हा अशा अत्यंत आणि अत्यधिक विलंबासाठी कोणतेही कारण दिसत नव्हते.

३.१ अशा प्रकारे, या याचिकेतील निश्चिततेची मागणी करणारा छोटासा प्रश्न असा आहे की एकल न्यायाधीशांनी प्रतिवाद नोंदवण्यासाठी दिलेल्या आदेशात हस्तक्षेप करणे उच्च न्यायालयाच्या द्वीसदस्यीय खंडपीठाने न्याय्य ठरवले आहे का?

४ वरील रूपरेषा आणि त्यात समाविष्ट असलेल्या छोट्या प्रश्नाच्या संदर्भात, या प्रकरणाचाय पार्श्वभूमीच्या पैलू थोडक्यातआणि केवळ सध्याच्या उद्देशासाठी संबंधित मर्यादेपर्यंत लक्षात घेतले जाऊ शकतात.

४.१ विले पार्ले, दादाभाई रोड, मुंबई येथे असलेल्या दाव्याच्या मालमत्तेच्या संबधात फिर्यादी -प्रतिवादींनी खटला क्रमांक १८२१/२००४ दिनांक १०.०६.२००४ ला दाखल केला आहे, ज्यामध्ये हस्तांतरणासाठी दिनांक २८.०५.२००१ या कथित कराराची विशिष्ट अंमलबजावणी करण्याची मागणी केली आहे, ज्याची अंमलबजावणी त्याचे मालक स्वर्गीय रामलक्ष्मी रविशंकर त्रिवेदी यांनी केली होती, जी अपीलकर्त्याची बहीण होती आणि जिचा मृत्यू ३१.०१.२००४ ला झाला होता. या खटल्यात, अपीलकर्त्याव्यतिरिक्त, मृत मालकाच्या इतर कायदेशीर वारसांनाही प्रतिवादी म्हणून स्थान देण्यात आले होते. अपीलकर्त्याने दिनांक १६ .११.२००५ ला खटल्यात आपले लेखी निवेदन दाखल केले.

४.२ अपीलकर्त्याने असे निदर्शनास आणून दिले आहे की त्याने दाव्याच्या मालमत्तेतील सर्व अधिकार मृत्युपत्राच्या उत्तराधिकार या अधिकाराने आणि मृत मालकाच्या उक्त इतर कायदेशीर वारसदारांशी तडजोड करून मिळवले होते. अपीलकर्त्याच्या म्हणण्यानुसार, दाव्याच्या मालमत्तेच्या त्याच्या उत्तराधिकाराशी संबंधित प्रकरण ०५.०४.२०१७ ला निकाली काढण्यात आले. त्यानंतर, १६.०१.२०१८ ला अपीलकर्त्याने खटल्याच्या मालमत्तेत मालकी हक्क मिळविल्याबद्दल, खटला क्रमांक १८२१/२००४ मधील इतर प्रतिवादींना हटविण्यासाठी चेंबर समन्स (एल) क्रमांक

५५९/२०१७ दाखल करण्यात आला; उक्त चेंबर समन्सला परवानगी देण्यात आली आणि प्रतिवादी क्रमांक १,२,४, आणि ५ पक्षकारांच्या श्रेणीतून काढून टाकण्यात आले.

४.३. त्यानंतर, ०७.०९.२०१८ ला , प्रतिवादी-अपीलकर्त्याने उच्च न्यायालयाच्या नोंदणीमध्ये या खटल्यात आपला प्रतिदावा (१८.०८.२०१८ ला स्वाक्षरी केलेला) दाखल केला.०५.१२.२०१८ रोजी प्रकरणे तयार करण्यासाठी खटला हाती घेण्यात आला तेव्हा, खटला हाताळणाऱ्या उच्च न्यायालयाच्या विद्वान एकल न्यायाधीशांनी प्रतिवादीने आपले लेखी विधान प्रविष्ट केल्यानंतर आणि न्यायालयाची परवानगी न घेता अशा प्रतिदाव्याच्या दाखल करण्यावर , विशेषत: मुंबई उच्च न्यायालय (मूळ शाखा) नियम १ च्या नियम ९५ [१(संक्षिप्त "नियम ")] च्या संदर्भात आक्षेप घेतला. त्यामुळे, विद्वान एकल न्यायाधीशांनी, प्रतिदाव्याची च नोंदणी रद्द करण्याचे आणि अपीलकर्त्याच्या वकिलाकडे परत करण्याचे आदेश दिले.प्रतिवादी-अपीलकर्त्याचे प्रतिनिधित्व करणाऱ्या वकिलाने प्रतिदावा दाखल करण्याच्या स्वातंत्र्यासाठी योग्य अर्ज दाखल करण्यासाठी परवानगी मागितली. विद्वान एकल न्यायाधीश यांनी ही प्रार्थना नाकारली, अन्यथा प्रति-दावा विलंबाने दाखल करण्यासाठी अशा प्रकारची परवानगी आहे असे समजू नये. . त्यानंतर, विद्वान एकल न्यायाधीशांनी त्याच दिवशी (०५.१२.२०१८) मुद्दे तयार केले आणि हे प्रकरण पुराव्यासाठी पाठवण्यात आले. त्याच्या प्रासंगिकतेसाठी, विद्वान एकल न्यायाधीशांनी अशा प्रकारे ०५.१२.२०१८ ला पारित केलेल्या आदेशातील मजकूर आम्ही खालीलप्रमाणे पुनरुत्पादित करू शकतोः

"१. हा खटला मुद्दे तया करण्यासाठी आहे. प्रतिवादी क्रमांक ३,एकमेव जिवंत प्रतिवादी, याने १६ नोव्हेंबर २००५ रोजी त्याचे लेखी निवेदन दाखल केले, असे दिसते की, ते मुंबई उच्च न्यायालयाच्या (मूळ शाखा) नियमांच्या नियम ९५ च्या तरतुदींच्या पूर्णपणे विरुद्ध आहे. तिसऱ्या प्रतिवादीने अगदी अलीकडेच प्रतिदाव्यात प्रतिदावा दाखल करण्याचा प्रयत्न केला आहे. काहीशा अशा अविर्भावात की जे मला पूर्णपणे समजण्यास असमर्थ आहे, तिसऱ्या प्रतिवादीस, न्यायालयाच्या पूर्वपरवानगीशिवाय, प्रतिदाव्या चा अर्ज क्रमांक मिळाला आहे.

२. नियम ९५ हा नागरी प्रक्रिया संहिता, १९०८ ("सी. पी. सी".) च्या आदेश आठवा नियम ६-अ सह समान सामग्रीमध्ये आहे. दोघांचेही म्हणणे आहे की, प्रतिदाव्याची कार्यवाही प्रतिदाव्याच्या दाव्यासारखी पुढे जाते. याचा अर्थ असा आहे की, फिर्यादीच्या बाबतीतप्रमाणेच, प्रत्येक प्रतिदावा देखील वैधानिक मर्यादेच्या मुद्द्यांच्या अधीन आहे. परंतु याव्यतिरिक्त, प्रतिदावे हे दाव्याला लागू न होणाऱ्या पुढील अटींच्या अधीन असतात. नियम ९५ आणि आदेश आठवा नियम ६अ दोन्ही बाह्य मर्यादा निर्दिष्ट करतात ज्याच्या पलीकडे कोणताही प्रतिदावा दाखल केला जाऊ शकत नाही. दुसऱ्या शब्दांत, प्रतिवादीने निवडलेल्या कोणत्याही वेळी प्रतिवाद दाखल करणे प्रतिवादीसाठी खुले नाही. हे प्रतिवादासह किंवा प्रतिवाद दाखल करण्यासाठीची मर्यादित वेळ संपण्यापूर्वी दाखल करणे आवश्यक आहे. या प्रकरणाच्या कोणत्याही दृष्टीकोनातून तिसऱ्या प्रतिवादीने २०१८ मध्ये कोणताही प्रतिदावा दाखल केला नसता.

३. न्यायालयाच्या आदेशाशिवाय मुंबई उच्च न्यायालयाच्या (मूळ शाखा) नियम, नियम ९५ च्या व्यक्त शब्दाविरुद्ध अशा प्रकारे प्रतिदावे स्वीकारणे हे कार्यालयाचे काम नाही. नियम ९५ मध्ये विहित केलेल्या वेळेच्या पलीकडे सादरीकरणासाठी किंवा दाखल करण्यासाठी प्रति-दावा स्वीकारणे देखील नाही.

४. विद्यमान प्रतिदावा (एल) क्रमांक १८६/२०१८ रद्द केला जाईल आणि प्रतिवादी क्रमांक 3 च्या वकिलाकडे त्वरित परत केला जाईल.

५. श्री. तांबोळी प्रतिदावा दाखल करण्याच्या स्वातंत्र्यासाठी योग्य अर्ज दाखल करण्यासाठी परवानगी मागतात. मी अशी कोणतीही

परवानगी देऊ शकत नाही, अन्यथा त्याचा अर्थ एखाद्या प्रकारची परवानगी किंवा नियम ९५ मध्ये नमूद केलेल्या कालावधीनंतर प्रतिदावा दाखल केला जाऊ शकतो असा लावला जाऊ शकतो. त्यामुळे मी परवानगी देत नाही किंवा नाकारत नाही.

६. रस्ताव क्रमांक १७१३/२०१८ ही तिसऱ्या प्रतिवादीची प्रस्ताव सूचना देखील प्रलंबित आहे. त्या प्रस्तावाच्या सूचनेच्या समर्थनार्थ अतिरिक्त प्रतिज्ञापत्र ७ डिसेंबर २०१८ रोजी किंवा त्यापूर्वी नोंदणीमध्ये दाखल करायचे आहे. फिर्यादीने दिलेल्या उत्तरातील प्रतिज्ञापत्र १ फेब्रुवारी २०१९ रोजी किंवा त्यापूर्वी दाखल करावे आणि सादर करावे. न्यायालयाच्या परवानगीशिवाय कोणताही प्रतिवाद दाखल केला जाऊ शकत नाही.

७. फेब्रुवारी २०१९ रोजी सुनावणी आणि अंतिम निकालासाठी प्रस्तावाच्या सूचनेची यादी करा.

८ मुद्दे तयार करण्यासाठी खटला घेतला जातो. मुद्दे तयार केले जातात आणि ते या आदेशात जोडले जातात.

९. फिर्यादीने १८ जानेवारी २०१९ रोजी किंवा त्यापूर्वी (१) फिर्यादीचे पुरावा प्रतिज्ञापत्र; (२) कागदपत्रांचे प्रतिज्ञापत्र; आणि (३) योग्य प्रकारे अनुक्रमित आणि पृष्ठांकन केलेल्या कागदपत्रांचे संकलन दाखल करावे . या प्रत्येकाच्या प्रती त्या तारखेला किंवा त्यापूर्वी प्रतिवादींच्या वकिलांना दिल्या जातील.

१०. शोध आणि तपासणी पूर्ण व्हायची आहे आणि दाखल केलेल्या कागदपत्रांचे आणि नाकारण्याच्या विधानांची देवाणघेवाण १ फेब्रुवारी २०१९ रोजी किंवा त्यापूर्वी करायची आहे.

११. मुदतवाढ दिली जाणार नाही. अनुपालन न केल्यास, न्यायालयाकडे पुढील संदर्भ न देता खटला फेटाळला जाईल.

१२. याचिकाकर्त्यांनी या निर्देशांचे पालन केल्यास, हे प्रकरण फिर्यादीच्या कागदपत्रांवर खुणा करण्यासाठी आणि पुढील निर्देशांसाठी ८ फेब्रुवारी २०१९ रोजी घेतले जाईल.

१३. याचिकाकर्त्यांनी मूळ कागदपत्रे सादर करू नयेत आणि त्यांनी प्रमाणित प्रतींचे संकलन दाखल करणे आणि सादर करणे आवश्यक आहे. फिर्यादी सहमत होतात आणि मूळ वस्तू जतन करण्याचे आणि

खटल्याचा अंतिम निकाल लागेपर्यंत आवश्यकतेनुसार न्यायालयात सादर करण्याचे काम करतात.
१४. हे स्पष्ट केले जाते की त्यानंतरच्या सर्व घटना, म्हणजे खटला दाखल केल्यानंतरच्या घटना, दोन्ही बाजूंच्या सरतापासणी ऐवजी प्रतिज्ञापत्रात नमूद केल्या जाऊ शकतात.

४.४ मूळ प्रतिवादी-अपीलकर्त्याने दिनांक ०५. १२. २०१८ रोजीच्या उपरोक्त आदेशाला आंतर-न्यायालयीन अपीलमध्ये आव्हान दिले. सदर अपीलात, अपीलकर्त्याच्या वतीने असे सादर करण्यात आले होते की प्रतिदावा सादर करण्यासाठी अनुमती मागणारा योग्य अर्ज दाखल केला जाईल, ज्यावर फिर्यादी-उत्तरवादींच्या वतीने हजर असलेल्या विद्वान वकिलाने सादर केले की योग्य अर्ज एकल न्यायाधीशाद्वारे त्याच्या स्वतःच्या गुणवत्तेनुसार हाताळला जाऊ शकतो आणि वादप्रश्न आधीच तयार केले गेले होते आणि कागदोपत्री पुरावे सादर केले गेले होते या कारणांच्या आधारावर फिर्यादी-उत्तरवादी अशा अनुमतीची मागणी करणाऱ्या अर्जावर आक्षेप घेणार नाहीत. अशा प्रकारे केलेल्या निवेदनाच्या पार्श्वभूमीवर, उच्च न्यायालयाच्या विभागीय खंडपीठाने, दिनांक २९.०३. २०१९ च्या आदेशाद्वारे, अपीलकर्त्याला दोन आठवड्यांच्या आत आवश्यक अर्ज दाखल करण्याची परवानगी दिली, तर फिर्यादींद्वारे उपस्थित केलेल्या आक्षेपांचा विचार करून एकल न्यायाधीशांना स्वतःच्या गुणवत्तेनुसार निर्णय घेण्यास मोकळीक दिली. उच्च न्यायालयाच्या विभागीय खंडपीठाने २९.०३. २०१९ रोजी पारित केलेल्या या आदेशातील संबंधित मजकूर खालीलप्रमाणे आहेः-

“१] अपीलकर्ता - मूळ प्रतिवादी क्र. ३ ने सादर केलेल्या प्रतिदावा (एल) क्र. १८६/२०१८ ची नोंदणी रद्द करणे आणि परतावा देण्याचे निर्देश देणाऱ्या दावा

क्र. १८२१/२००४ मधील प्रस्ताव सुचना क्र. १७१३/२०१८ मध्ये दिनांक ५ डिसेंबर २०१८ रोजी विद्वान एकल न्यायाधीशांनी दिलेल्या आदेशावर अपीलकर्त्याने आक्षेप घेतला आहे अपीलकर्त्याने अनुमतीची मागणी करणारा अर्ज सादर केला नाही या कारणास्तव प्रतिदावा परत करण्यात आला आहे.

२] अपीलकर्त्याची बाजू मांडणारे विद्वान ज्येष्ठ वकील म्हणतात की, ते प्रतिदावा सादर करण्याची अनुमती मागण्यासाठी योग्य अर्ज दाखल करतील. उत्तरवादीची बाजू मांडणारे विद्वान वकील असा युक्तिवाद करतात की जर योग्य अर्ज सादर केला गेला तर तो त्याच्या स्वतःच्या गुणवत्तेनुसार हाताळला जाऊ शकतो आणि दावा हाताळणारे विद्वान एकल न्यायाधीश योग्य आदेश देऊ शकतात आणि उत्तरवादी-मूळ फिर्यादी, हे वादप्रश्न आधीच तयार केले गेले आहेत आणि कागदोपत्री पुरावे सादर केले गेले आहेत या आधारावर अनुमती मागणाऱ्या अर्जावर आक्षेप घेणार नाहीत.

३] दाव्याच्या गुणवत्तेचा विचार न करता, आम्ही यातील अपीलकर्त्याला-मूळ प्रतिवादीला दावा क्र. १८२४/२००४ मधील प्रतिदाव्यासह अनुमतीसाठी अर्ज सादर करण्याची परवानगी देतो. जर अपीलकर्ता-मूळ प्रतिवादी आजपासून दोन आठवड्यांच्या कालावधीत अनुमती मागणारा अर्ज सादर करत असेल, तर विद्वान एकल न्यायाधीश, उत्तरवादी-मूळ फिर्यादीने उपस्थित केलेल्या आक्षेपांचा विचार करून त्याच्या गुणवत्तेनुसार आणि कायद्यानुसार निर्णय घेऊ शकतो. वरील बाबी लक्षात घेता, अपील निकाली काढले जात आहे. अपील निकाली निघण्याच्या दृष्टीने, प्रलंबित प्रस्ताव सूचना लागू होत नाही आणि निकाली काढली जाते."

४.५. विभागीय खंडपीठाने दिलेले स्वातंत्र्य लक्षात घेता, अपीलकर्त्याने दाव्यातील मालमत्तेवर ताबा असल्याचा दावा करणारा प्रतिदावा दाखल करण्यासाठी अनुमती मागणारी प्रस्ताव सूचना (एल) क्रमांक १०१४/२०१९ (नंतर ची प्रस्ताव सूचना क्रमांक १५४७/२०१९ म्हणून क्रमांकित) दाखल केली. या प्रस्ताव सूचनेच्या समर्थनार्थ दाखल केलेल्या प्रतिज्ञापत्राची एक प्रत आमच्यासमोर ठेवण्यात आली आहे, ज्यामध्ये अपीलकर्त्याने प्रश्नांकित दाव्याचे स्वरूप न बदलता अनेक प्रकारची कार्यवाही

टाळण्यासाठी आपल्या प्रतिदाव्याचे कारण आणि आधार सांगितला आहे; आणि असेही निदर्शनास आणून दिले आहे की, वाद उद्भवण्यापूर्वी आणि उत्तराधिकाराशी संबंधित विवादाला अंतिम रूप दिल्यानंतर तो दाव्याच्या मालमत्तेचा हक्कदार झाल्यानंतरच प्रतिदावा दाखल करण्यात आला होता. अपीलकर्त्याने, इतर गोष्टींबरोबरच, या प्रतिज्ञापत्रात खालीलप्रमाणे बाबी नमूद केल्या आहेः-

> "**१७.** मी म्हणतो की म्हणून मी पक्षकारांमधील विवादांच्या प्रभावी न्यायनिवाड्यासाठी प्रतिदावा दाखल करण्यासाठी या माननीय न्यायालयाची अनुमती मागणारी सध्याची प्रस्ताव सूचना खालील कारणे लक्षात घेऊन दाखल केली आहे.
>
> क. हा दावा २८ मे २००१ रोजीच्या कराराच्या विनिर्दिष्ट पालनासाठी आहे, दाव्यातील कराराच्या खंड ४ मध्ये स्पष्टपणे नमूद केले आहे की, कराराची अंमलबजावणी केल्यावर फिर्यादींना खुला आणि निर्वेध ताबा देण्यात आला होता.
>
> ख . जर वरील दावा या माननीय न्यायालयाने फेटाळला असेल, तर या मूळ प्रतिवादीला फिर्यादीकडून खुला आणि निर्वेध ताबा मिळवण्याचा अधिकार असेल, जो फिर्यादी दाव्याच्या करारांतर्गत उपभोगत आहेत आणि त्यामुळे दाव्याच्या कार्यवाहीची बहुलता टाळण्यासाठी आणि विलंब टाळण्यासाठी दाव्यातील मालमत्तेचा खुला ताबा मिळवण्याचा प्रतिदावा आवश्यक आहे.
>
> ग. ताबा घेण्याचा दावा मर्यादेद्वारे प्रतिबंधित नाही, कारण मूळ प्रतिवादी दावा फेटाळला गेल्यानंतरच ताबा घेण्याचा हक्क धारण करू शकतो आणि दोन्ही वादप्रश्नांवर एकाच वेळी निर्णय घेतला जाऊ शकतो. आजपर्यंत फिर्यादी दाव्यातील कराराअंतर्गत दाव्यातील मालमत्ता ताब्यात असल्याचा दावा करत आहे आणि प्रतिकूल ताबा किंवा बेकायदेशीर अतिक्रमण नाही.दाव्याच्या मालमत्तेच्या मालकीचा दावा करणारा माझा प्रतिदावा दाव्याच्या मालमत्तेच्या माझ्या हक्कावर आधारित आहे. मी दाव्यातील मालमत्तेचा कायदेशीर मालक आहे. फिर्यादीने ताबा देण्यास नकार दिल्याच्या आणि/किंवा दाव्याच्या मालमत्तेच्या प्रतिकूल ताब्यात असल्याचा दावा केल्याच्या तारखेपासून दाव्याच्या मालमत्तेचा ताबा परत मिळवण्याचा माझा अधिकार सुरू होईल. या परिस्थितीत दाव्यातील मालमत्तेवर ताबा मिळवण्याचा माझा दावा कायद्याच्या मर्यादेद्वारे प्रतिबंधित नाही.

घ.	वरील दाव्यातील वादप्रश्न तयार करण्यापूर्वी प्रतिदावा दाखल करण्यात आला होता.

ङ.	हा प्रतिवादी केवळ श्रीमती रामलक्ष्मी त्रिवेदी च्या कायदेशीर वारसांमधील वादावर तोडगा काढल्यावर आणि २०१७ मध्ये मृत्यूपत्रप्रमाण अंतिम केल्यानंतरच दाव्याच्या मालमत्तेचा हक्कदार झाला.

च.	या प्रतिवादीने किंवा मूळ प्रतिवादींनी कार्यवाहीला विलंब लावण्याचा कधीही प्रयत्न केला नाही आणि उलटपक्षी या प्रतिवादीने मृत्युपत्रप्रमाण मिळवल्यानंतर, या प्रतिवादीने वरील दाव्याची सुनावणी घेण्यासाठी पावले उचलली आणि वादप्रश्न तयार होईपर्यंत आणि पुराव्याचे प्रतिज्ञापत्र दाखल करून कागदपत्रांचे संकलन होईपर्यंत दावा पुढे ढकलला गेला.

छ.	प्रतिदाव्यामुळे दाव्याचे स्वरूप बदलणार नाही आणि केवळ अतिरिक्त मुद्दे तयार करणे आवश्यक आहे जेणेकरून प्रतिदावा आणि दावा दोन्ही एकत्र ठरवता येतील.

ज.	या प्रतिवादीला प्रतिदावा दाखल करण्याची परवानगी दिल्याने फिर्यादीला कोणतीही हानी होणार नाही कारण दाव्यातील कारवाईच्या कारणात कोणताही बदल होणार नाही आणि प्रतिदावा केवळ परिणामी दिलासा स्वरूपाचा आहे."

४. ६.	या प्रस्तावाच्या सूचनेवर विचार करताना, विद्वत्तापूर्ण एकल न्यायाधीशांना, विशेषतः कार्यवाहीची बहुलता टाळण्यासाठी, प्रतिदावा दाखल करण्यासाठी अनुमती देणे योग्य/समधानकारक वाटले. म्हणून, दिनांक ०२. ०५. २०१९ रोजीच्या आदेशानुसार, विद्वान एकल न्यायाधीशांनी या स्पष्टीकरणासह प्रस्तावाची सूचना पूर्ण केली की फिर्यादीचे सर्व बचाव, मर्यादेसह खुले ठेवण्यात आले होते. खरे तर, फिर्यादीची बाजू मांडणाऱ्या विद्वान वकिलाने प्रतिदावाच्या समन्सच्या रिटची सेवा देखील माफ केली आणि लेखी निवेदन (प्रतिदाव्याचे) २१. ०६. २०१९ आधी दाखल केले जाईल यावर सहमती दर्शवली. दिनांक ०२. ०५. २०१९ रोजीच्या या आदेशातील संबंधित मजकूर खालीलप्रमाणे आहे : -

“१. हा दावा विनिर्दिष्ट पालनासंदर्भात आहे. प्रतिवादीने १६ नोव्हेंबर २००५ रोजी लेखी निवेदन दाखल केले. त्यांनी कोणताही प्रतिदावा दाखल केला नाही. अनेक अंतरिम आदेश बाजूला ठेवून, ५ डिसेंबर २०१८ रोजी दावा तयार करण्यासाठी अधिसूचित करण्यात आला. मला आढळले की, प्रतिवादीने प्रतिदावा दाखल करण्याचा प्रयत्न केला होता. मी असे मत मांडले की मुंबई उच्च न्यायालय (मूळ शाखा) नियमातील नियम ९५ हा दिवाणी प्रक्रिया संहिता १९०८ च्या आठव्या आदेशातील नियम ६-अ च्या तरतुदींशी सुसंगत आहे. जर प्रतिवादीने आपला बचाव करण्यापूर्वी प्रतिदावा दाखल केला गेला नाही, तर न्यायालयाची परवानगी आवश्यक असेल. ५ डिसेंबर २०१८ च्या माझ्या आदेशाच्या परिच्छेद ३ मध्ये, मुंबई उच्च न्यायालय (मूळ शाखा) नियमातील नियम ९५ च्या व्याख्येवर, मी असे मत मांडले की प्रतिदाव्यासाठी न्यायालयाच्या आदेशाची आवश्यकता आहे. मी सध्याचा प्रतिदावा परत करण्याचे निर्देश दिले. प्रतिवादींनी हे प्रकरण अपीलमध्ये मांडले.२९ मार्च २०१९ च्या अपील आदेशाने गुणवत्तेचा विचार न करता प्रतिवादीला प्रतिदाव्यासह अनुमती मागणारा अर्ज सादर करण्याची परवानगी दिली.हा प्रस्ताव तो अर्ज आहे.दिवाणी प्रक्रिया संहिता १९०८ च्या आदेश ८ नियम ६ -अ आणि आदेश ८ नियम ९ सह वाचन केलेल्या नियम ९५ अंतर्गत याद्वारे अनुमती मागितली आहे.

२. हे केले गेल्यानंतर मला अनुमती नाकारण्याचे कोणतेही कारण दिसत नाही.प्रतिवादी स्वतंत्र दावा देखील दाखल करू शकला असता. त्याने तसे केले असते तर उलट दाव्याला सध्याच्या दाव्यासह जोडले गेले असते. दोन्ही दाव्याचा विषय सारखाच आहे. प्रतिदावा ही दोन्ही प्रतिस्पर्धी दाव्यांचा एकत्रितपणे आणि कदाचित समान पुराव्यांसह देखील निपटारा करण्याची एक सोयीस्कर पद्धत म्हणून काम करेल, ज्यामुळे कार्यवाहीची बहुलता रोखली जाईल. प्रतिवादींना प्रतिदाव्यावरील संपूर्ण न्यायालयीन शुल्क देखील भरावे लागेल.

३. या परिस्थितीत, प्रस्ताव सूचनेतील विनंतीनुसार खंड (अ) च्या संदर्भात या स्पष्टीकरणासह परिपूर्ण केली जाते की मर्यादेसह फिर्यादीचे सर्व बचाव विशेषतः खुले ठेवले जातात. प्रतिदावा आधीच दाखल करण्यात आला आहे.आजपासून एका आठवड्याच्या आत त्याचा क्रमांक निश्चित केला जाईल. एक प्रत देण्यात आली आहे.

४. फिर्यादी प्रतिदाव्याच्या समन्सच्या रिटच्या सेवेचा अधित्याग करतो.ती सहमत आहे की लेखी निवेदन २१ जून २०१९ रोजी किंवा त्यापूर्वी दाखल केले जाईल आणि सादर केले जाईल."

४. ७. दिनांक ०२.०५.२०१९ रोजीच्या उपरोक्त आदेशाला फिर्यादी-उत्तरवादींनी आंतर-न्यायालयीन अपीलाद्वारे आव्हान दिले होते, ज्याचा दिनांक ३०. ११. २०२१ रोजीच्या आक्षेपार्ह आदेशाद्वारे विचार केला गेला आणि त्याला अनुमती दिली गेली. दिनांक ३०. ११. २०२१ रोजीच्या आक्षेपित आदेशातील मजकुराकडे वळण्यापूर्वी, दिनांक ०२. ०५. २०१९ रोजीचा आदेश पारित केल्यानंतर या दाव्याच्या सुनावणीदरम्यान इतर आनुषंगिक आणि सहाय्यभूत कार्यवाहीची नोंद घेणे योग्य ठरेल.

५. दिनांक २८. ०६. २०१९ रोजी, फिर्यादी-उत्तरवादींनी प्रतिदाव्यासाठी लेखी निवेदन दाखल करण्यासाठी मुदतवाढ मागितली, जी मंजूर करण्यात आली आणि प्रकरण ११. ०७. २०१९ पर्यंत तहकूब करण्यात आले. त्यानंतर, दिनांक ०९. ०७. २०१९ रोजी, प्रतिदाव्यासाठी फिर्यादी-उत्तरवादींनी लेखी निवेदन दाखल केले. तथापि, या प्रकरणाची पुढील प्रगती होण्यापूर्वी, अपीलकर्त्याने दाव्याच्या मालमत्तेतील अधिकार, मालकी हक्क आणि हितसंबंध त्रयस्थ पक्षांना हस्तांतरित करण्यासाठी अनुमती मागत, दिनांक १८. ०९. २०१९ रोजी प्रस्ताव सूचना क्रमांक २६०१/२०१९ दाखल केली .दिनांक २१. ०१. २०२० रोजी ही प्रस्तावाची सूचना फेटाळण्यात आली.त्यानंतर, दिनांक २८. ०१. २०२० रोजी , प्रतिदावाच्या आधारावर प्रकरणे तयार करण्यात आली ; साक्षीदार क्र. -१ ची सरतपासणी आणि कागदपत्रांचे चिन्हांकन पूर्ण करण्यात आले; आणि साक्षीदार क्र.

-१ ची उलटतपासणी नोंदवण्यासाठी आयुक्तांची नियुक्ती करण्यात आली. उलटतपासणी नोंदवण्यासाठी आयोगाची कार्यवाही दिनांक ०५. ०२. २०२० पासून घेण्यात आली होती. दरम्यान, अपीलकर्त्याने दिनांक २१. ०१. २०२० रोजीच्या आदेशाविरुद्ध आंतर-न्यायालयीन अपील क्रमांक ६७/२०२० सादर केले .या याचिकेवर उच्च न्यायालयाच्या विभागीय खंडपीठाने दिनांक २०. ०१. २०२१ रोजी सुनावणी घेतली आणि दावा प्रलंबित असताना प्रश्नांकित/ संबंधित मालमत्ता हस्तांतरित करण्यासाठी अनुमती मिळावी यासाठी याचिकाकर्त्याची विनंती मंजूर न करता दावा जलदगतीने निकाली काढण्याची तरतूद करत दावा निकाली काढला.व्यथित होऊन, अपीलकर्त्याने या न्यायालयात धाव घेत, अपील करण्यासाठी विशेष अनुमती याचिका [थोडक्यात 'एसएलपी'] एसएलपी क्र. १७८६/२०२१ दाखल केली.

६. एसएलपी (सी) क्रमांक १७८६/२०२१ चा निकाल देताना या न्यायालयाने दिनांक २६. ०२. २०२१ रोजी जारी केलेला आदेश आमच्यासमोर केलेल्या निवेदनाच्या दृष्टीने सध्याच्या अपीलात लागू आहे आणि म्हणूनच, मुख्य वैशिष्ट्यांची आणि त्यातील संबंधित सामग्रीची आवश्यक तपशीलवार नोंद घेणे योग्य ठरेल. त्यामध्ये, या न्यायालयाने पक्षकारांनी केलेल्या निवेदनाची दखल घेतली, ज्यात अपीलकर्त्याचे वय वाढल्यामुळे मालमत्तेची विल्हेवाट लावण्याची त्याची चिंता आणि दाव्याच्या निकालाचे पालन करण्याचे संभाव्य खरेदीदारांचे वचन देखील समाविष्ट होते. संबंधित पक्षांच्या विद्वान वकिलाशी संवाद साधल्यानंतर, या न्यायालयाने अपीलकर्ता आणि संभाव्य खरेदीदारांनी मान्य केलेल्या अटींचे वर्णन करणारा आदेश पारित केला.

याचिकाकर्त्याच्या कायदेशीर वारसांनी नंतर मालमत्तेवरील हक्कांचा दावा केल्यावर आणि याचिकाकर्त्याच्या वतीने या संदर्भात प्रति निवेदन सादर केल्यावर फिर्यादी-उत्तरवादींच्या वतीने व्यक्त केलेल्या भीतीची देखील या न्यायालयाने दखल घेतली. अशा प्रकारे, संबंधित मालमत्तेवरील अधिकार, मालकी हक्क आणि हितसंबंध हस्तांतरित करण्यासाठी अनुमती मिळावी यासाठी अपीलकर्त्याने केलेल्या विनंतीशी संबंधित प्रकरण निकाली काढल्यानंतर, या न्यायालयाने उच्च न्यायालयाच्या विभागीय खंडपीठाने आधीच निर्देशित केल्याप्रमाणे खटल्याचा लवकर निपटारा करण्यासाठी सर्व पक्षांकडून सहकार्य वाढवण्याची अपेक्षा केली. या न्यायालयाने दिनांक २६. ०२. २०२१ रोजी दिलेला आदेश खालीलप्रमाणे आहेः-

> "एक विशिष्ट मुद्दा आपल्या विचारार्थ उभा राहतो. याचिकाकर्ता आधीच वयोवृद्ध (८७ वर्षे) झालेला होता आणि त्याला त्याचे सर्व प्रकरणे शक्य तितक्या लवकर निकाली लावायची होती म्हणून, याचिकाकर्त्याने उत्तरवादी (च्या)-फिर्यादी (च्या) हक्क आणि निवेदन यांना हानी न पोहोचवता दाव्यातील मालमत्तेची विल्हेवाट लावण्याची अनुमती देणारा मर्यादित दिलासा मिळवण्यासाठी दावा क्र. १८२१/२००४ मधील प्रस्ताव सूचना क्रमांक २६०१/२०१९ द्वारे उच्च न्यायालयात धाव घेतली होती, ज्यामध्ये याचिकाकर्ते प्रतिवादी आहेत.
>
> एकल न्यायाधीशांनी, त्याचप्रमाणे विभागीय खंडपीठानेही आक्षेपित निकाल आणि आदेशाद्वारे याचिकाकर्त्याला तो दिलासा देण्यास नकार दिला.तथापि, विभागीय खंडपीठाने २००४ पासून प्रलंबित असलेल्या दाव्याला गती देणे योग्य मानले आणि त्या संदर्भात योग्य निर्देश जारी केले.
>
> याचिकाकर्त्याची तक्रार अशी आहे की जरी दावा जलदगतीने निकाली काढण्याचे निर्देश दिले गेले असले तरी, दावा अखेरीस नजीकच्या भविष्यात संपण्याची शक्यता नाही. त्यामुळे याचिकाकर्त्याचे वय जास्त असल्याने, याचिकाकर्त्याला कार्यवाहीच्या निकालाची वाट पाहणे न्याय्य आणि योग्य ठरणार नाही, विशेषतः जेव्हा याचिकाकर्ते तसेच त्रयस्थ पक्ष प्रस्तावित खरेदीदार प्रलंबित

दाव्याच्या निकालाचे पालन करण्यास तयार असतात आणि आजपासून दोन आठवड्यांच्या आत आवश्यक वचनबद्धता देखील देतात, ज्यात उत्तरवादी (ना)-फिर्यादी (ना) ला, जर आणि जेव्हा संधी आली तर नुकसान भरपाई देणे समाविष्ट आहे.

हे निवेदन विचारात घेऊन आम्ही याचिकाकर्त्याला प्रस्तावित खरेदीदारांना नोटीस देण्याचे सांगितले. त्यांचे प्रतिनिधित्व विद्वान वकील श्री. अजित वाघ यांनी सुचीत केल्यावरून विद्वान जेष्ठ वकील श्री. गोपाल शंकरनारायणन यांच्या माध्यमातून केले जात आहे.

याचिकाकर्त्याच्या वकिलाने केलेल्या तोंडी विनंतीवरून, आम्ही याचिकाकर्त्याला प्रस्तावित खरेदीदारांना या कार्यवाहीत पक्षकार म्हणून सहभागी करण्याची परवानगी देतो.सुधारणा त्वरित केली जावी.

संबंधित पक्षांच्या वकिलांशी संवाद साधल्यानंतर, आम्ही त्यांच्यात झालेला करार नोंदवतो आणि त्या आधारावर या याचिकेचा निपटारा करतो.

याचिकाकर्त्याने दाव्याच्या मालमत्तेची प्रस्तावित विक्री प्रलंबित दाव्याच्या परिणामाच्या अधीन राहून आणि उत्तरवादी -फिर्यादी च्या हक्क आणि दाव्यांना हानी न पोहोचवता कोणत्याही प्रकारे केली जावी यावर तत्वतः सर्व संबंधितांनी सहमती दर्शविली आहे.

याचिकाकर्ते आणि प्रस्तावित खरेदीदारांनी (अतिरिक्त उत्तरवादी) मान्य केलेल्या अटी खालीलप्रमाणे दर्शविलेल्या आहेतः-

(क) याचिकाकर्ते आणि प्रस्तावित खरेदीदार (अतिरिक्त उत्तरवादी) यांच्यातील दाव्याच्या मालमत्तेच्या संदर्भात हस्तांतरण दस्तऐवज तीन आठवड्यांच्या आत 'अमर लाइफस्पेस एलएलपी' या कौटुंबिक संस्थेच्या आणि दिनेश जोशी आणि त्यांचे दोन मुले (i) गौरव जोशी आणि (ii) हेमांग जोशी या तीन भागीदारांच्या नावाने अंमलात आणले जाईल.

(ख) अशा प्रकारे अंमलात आणायचे मूळ दस्तऐवज याचिकाकर्ते आणि प्रस्तावित खरेदीदारांनी (अतिरिक्त उत्तरवादींनी) उच्च न्यायालयात सादर केले पाहिजे आणि ते त्या संदर्भात उच्च न्यायालयाच्या आदेशांचे पालन करत राहतील.

(ग) याचिकाकर्ते आणि प्रस्तावित खरेदीदार (अतिरिक्त उत्तरवादी) असे वचन देतात की ते दाव्याच्या मालमत्तेत कोणताही त्रयस्थ पक्षाचे अधिकार, हक्क किंवा हितसंबंध निर्माण करणार नाहीत किंवा त्याचे आणखी परकीयकरण करणार नाहीत.

(घ) याचिकाकर्ते तसेच प्रस्तावित खरेदीदार (अतिरिक्त उत्तरवादी) आजपासून दोन आठवड्यांच्या आत या न्यायालयात प्रतिज्ञापत्र दाखल करतील आणि क्षतिपूर्ति बंधपत्र देखील दाखल करतील जेणेकरून दाव्याच्या मालमत्तेचे अधिकार, मालकी हक्क आणि हितसंबंध यासंबंधी उत्तरवादीचे- फिर्यादींचे हित पूर्णपणे सुरक्षित राहील, ज्यात भविष्यातील कोणत्याही दाव्यात होणाऱ्या कायदेशीर खर्चाची आणि त्या संदर्भात नुकसानभरपाईच्या दायित्वाची भरपाई करणे समाविष्ट आहे.(ही नुकसान भरपाई याचिकाकर्ते आणि उत्तरवादींमधील प्रलंबित दाव्यास आणि आताच्या अतिरिक्त उत्तरवादींना, म्हणजे दावा क्रमांक १८२१/२००४ मध्ये लागू होत नाही.दुसऱ्या शब्दांत, सध्याच्या दाव्याच्या कार्यवाहीच्या संदर्भात पक्ष त्यांचा स्वतःचा कायदेशीर खर्च उचलतील.)

(ङ) प्रस्तावित खरेदीदारांना (अतिरिक्त उत्तरवादींना) उच्च न्यायालयासमोर प्रलंबित असलेल्या दाव्यात समाविष्ट केले जाईल, जे याचिकाकर्त्याने दावा क्र. १८२१/२००४ मध्ये दाखल केलेले लेखी निवेदन आणि प्रतिदाव्याचा स्वीकार करण्याचे वचन देतात.पुढे लेखी निवेदने किंवा स्वतंत्र लेखी निवेदन दाखल करण्यासाठी ते कोणतीही विनंती करणार नाहीत.

(च) दावा सध्या प्रलंबित असलेल्या टप्प्यापासून पुढे जाईल आणि प्रस्तावित खरेदीदार (अतिरिक्त उत्तरवादी) स्वतंत्र पुरावा/दस्तऐवज दाखल करण्यासाठी कोणताही अर्ज दाखल करणार नाहीत.

(छ) याचिकाकर्ते किंवा प्रस्तावित खरेदीदार (अतिरिक्त उत्तरवादी) दोघेही प्रत्यक्ष किंवा अप्रत्यक्षपणे किंवा त्यांच्या नातेवाईकांद्वारे दाव्याच्या मालमत्तेच्या भोगवटादारांशी संपर्क साधणार नाहीत आणि दाव्याच्या मालमत्तेत प्रवेश करणार नाहीत.

(ज) याचिकाकर्ते तसेच प्रस्तावित खरेदीदार (अतिरिक्त उत्तरवादी) कोणत्याही बाबतीत कोणत्याही समभागाचा दावा करणार नाहीत आणि दावा क्र. १८२१/२००४ मधील निकालाचे पालन करतील.

(i) प्रस्तावित खरेदीदारांनी (अतिरिक्त उत्तरवादींनी) प्रतिज्ञापत्रात नोंद करावी की ते त्यांचा हिस्सा हस्तांतरित करणार नाहीत/कंपनीची रचना बदलणार नाहीत किंवा दावा प्रलंबित असताना कंपनी विसर्जित करणार नाहीत. प्रस्तावित खरेदीदारांच्या (अतिरिक्त उत्तरवादींच्या) बाजूने विक्री होऊनही, याचिकाकर्त्याचे कायदेशीर वारस नंतर दाव्याच्या मालमत्तेवरील हक्कांचा दावा करू शकतात, अशी भीती उत्तरवादी- फिर्यादींनी वकिलांमार्फत व्यक्त केली आहे. याचिकाकर्त्याच्या बाजूने तपासलेल्या इच्छापत्राच्या आधारे याचिकाकर्ते

दाव्याच्या मालमत्तेवरील अधिकार, मालकी हक्क आणि हितसंबंधाचा दावा करत असल्याने, कायदेशीर वारसांनी कोणत्याही अधिकाराचा दावा करण्याचा किंवा याचिकाकर्ते आणि अतिरिक्त उत्तरवादींमध्ये प्रस्तावित व्यवहारात अडथळा आणण्याचा प्रश्न उद्भवत नाही; किंवा ते याचिकाकर्त्याच्या हयातीत तसे करू शकत नाहीत, या युक्तिवादावर याचिकाकर्त्याच्या विद्वान वकिलाने ही याचिका फेटाळून लावली आहे.

नव्याने समाविष्ट केलेल्या उत्तरवादींसह सर्व पक्ष उच्च न्यायालयाच्या विभागीय खंडपीठाने दिलेल्या निर्देशानुसार दावा लवकर निकाली काढण्यासाठी पूर्ण सहकार्य करतील हे लक्षात घेण्याची गरज नाही.

विशेष अनुमती याचिका आणि प्रलंबित अर्ज वरील अटींमध्ये निकाली काढले गेले आहेत .आवश्यक असल्यास अर्ज करण्याचे स्वातंत्र्य पक्षांना दिले जाते.

आजपासून एका आठवड्याच्या आत दाखल केलेल्या/नव्याने अंतर्भूत केल्या गेलेल्या पक्षासाठी वकिलाने दाखल केलेला वकालतनामा/उपस्थिती स्वीकारण्याचे निर्देश प्रबंधनाला देण्यात आले आहेत."

७ . त्यानंतर, संबंधित दावा पुराव्याच्या रूपात सुरू असताना, प्रतिदाव्याची नोंद घेत दिनांक ०२. ०५. २०१९ रोजीच्या आदेशाच्या विरोधात उक्त आंतर-न्यायालयीन अपील क्रमांक १०/२०२० दाखल करण्यात आले होते, ते उच्च न्यायालयाच्या विभागीय खंडपीठाने दिनांक ३०. ११. २०२१ रोजी विचारार्थ घेतले. या न्यायालयाचा दिनांक २६. ०२. २०२१ चा उपरोक्त आदेश विभागीय खंडपीठासमोर विचारार्थ ठेवण्यात आला होता परंतु विभागीय खंडपीठाने फिर्यादीच्या तक्रारीची दखल घेतली की त्यांना प्रतिदावा नोंदवण्यासाठी प्रस्तावाच्या सूचनेला आव्हान देण्याची पुरेशी संधी देण्यात आली नाही; आणि दिनांक ०२. ०५. २०१९ चा आदेश बाजूला सारतांना एकल न्यायाधीशांनी नव्याने विचार करण्यासाठी हे प्रकरण परत पाठवणे योग्य मानले. दिनांक ३०. ११. २०२१ रोजी उच्च न्यायालयाच्या विभागीय खंडपीठाने अशा प्रकारे

दिलेल्या निर्णय आणि आदेशाला या अपीलामध्ये आव्हान दिले गेले आहे आणि ते खालीलप्रमाणे आहेः-

"१. वरील अपीलाद्वारे, अपीलकर्त्याने २ मे २०१९ रोजी विद्वान एकल न्यायाधीशांनी पारित केलेल्या आदेशावर आक्षेप घेतला आहे, ज्यामध्ये उत्तरवादीला जवळजवळ सतरा वर्षांच्या कालावधीनंतर प्रतिदावा दाखल करण्याची अनुमती देण्यात आली आहे. हे मान्य आहे की, हे प्रकरण प्रथमच २ मे २०१९ रोजी न्यायालयात हजर झाले होते, जेव्हा अपीलकर्त्यांचे प्रतिनिधित्व करणाऱ्या कनिष्ठ वकिलाने उत्तर दाखल करण्यासाठी वेळ मागितला होता. तथापि, विद्वान न्यायाधीशांनी वेळ देण्यास नकार दिला आणि उत्तरवादीच्या बाजूने आदेश पारित करण्यास सुरुवात केली. खरे तर, आमच्यासमोर असलेल्या उत्तरवादीने सर्वोच्च न्यायालयाने २६ फेब्रुवारी २०२१ रोजी दिलेल्या आदेशावर भर दिला आहे, जो विद्वान एकल न्यायाधीशांनी आक्षेपित आदेश दिल्यानंतर पारित केला गेला आहे. ते लक्षात घेऊन, आम्ही खालील आदेश देतोः

(i) २ मे २०१९ रोजीचा आक्षेपित आदेश बाजूला ठेवला आहे.

(ii) अपीलकर्ते आजपासून एका आठवड्याच्या कालावधीत प्रस्ताव क्रमांक १०१४/२०१९ ला त्यांचे उत्तर दाखल करतील.

(iii) उत्तरवादी त्यानंतर एका आठवड्याच्या कालावधीत उत्तरादाखल आपले प्रत्युत्तर दाखल करेल.

(iv) विद्वान एकल न्यायाधीशांना विनंती आहे की, २ मे २०१९ रोजी विद्वान एकल न्यायाधीशांनी पारित केलेल्या आदेशाने प्रभावित न होता, प्रत्युत्तर दाखल करण्याच्या तारखेपासून दोन आठवड्यांच्या कालावधीत पक्षकारांचे म्हणणे ऐकून घेऊन नव्याने प्रस्तावाची सूचना निकाली काढावी.

(v) पक्षांचे सर्व दावे खुले ठेवले जातात.

२. वरील प्रस्ताव सूचना त्यानुसार निकाली काढली जात आहे."

८. अपीलकर्त्याची बाजू मांडणारे विद्वान ज्येष्ठ वकील श्री. श्याम दिवाण यांनी प्रकरणाच्या पार्श्वभूमीच्या पैलूंचा संदर्भ दिला आहे आणि असा युक्तिवाद केला आहे की, ३०/११/२०२१ चा आक्षेपित निकाल आणि आदेश अनेक कारणांमुळे टिकू शकत नाही, ज्यामध्ये प्रामुख्याने या न्यायालयाने २६/०२/२०२१ रोजी दिलेल्या आदेशाच्या

मूलभूत कारणांचा समावेश आहे. विद्वान ज्येष्ठ वकिलांनी असे मत मांडले की या न्यायालयाने दिलेला आदेश लक्षात घेता, अभिलेखावरील प्रतिदावा प्राप्त करण्याचा प्रश्न यापुढे पुन्हा युक्तिवाद करण्यासाठी खुला राहिला नाही, विशेषतः जेव्हा या न्यायालयाने हा प्रस्ताव मंजूर केला की प्रस्तावित खरेदीदार, (ज्यांना खटल्यात अडकवले गेले होते), लेखी निवेदन स्वीकारतील आणि अपीलकर्त्याने दाखल केलेला प्रतिदावा देखील विद्यमान दावा म्हणून स्वीकारतील; आणि सदर प्रकरण या न्यायालयाने आदेश पारित करताना ज्या टप्प्यावर होते त्या टप्प्यापासून पुढे सुरु राहील. विद्वान ज्येष्ठ वकीलांनी असे मत मांडले की २६/०२/२०२१ रोजीचा हा आदेश खंडन्याय पीठासमोर ठेवण्यात आला होता आणि त्याची दखल घेऊनही, प्रतिदावा नोंदवण्याचा प्रश्न पुन्हा उघडला जाऊ शकत नाही यावर विचार करण्यात खंडन्यायपीठ अपयशी ठरले आहे.

८.१. विद्वान ज्येष्ठ वकिलांनी पुढे असा युक्तिवाद केला आहे की आक्षेपित आदेशात, उच्च न्यायालयाच्या खंडन्यायपीठ अगदी वरवर पद्धतीने कार्यवाही केली असून, विद्वान एकल न्यायाधीशांनी ०२/०५/२०१९ रोजी पारित केलेला आदेश बाजूला सारण्या संदर्भात कोणतेही सबळ कारण दिलेले नाही.

८.२. विद्वान ज्येष्ठ वकिलांनी दिनांक ०२/०५/२०१९ रोजीच्या आदेशाचा देखील संदर्भ दिला आहे आणि सादर केले आहे की विद्वान एकल न्यायाधीशांनी अपीलकर्त्यास त्याचा प्रतिदावा सादर करण्यास अनुमती देण्यासंदर्भात योग्य कारणे दिली आहेत आणि वादीचे सर्व बचाव, मर्यादेसह खुले ठेवले आहेत. विद्वान ज्येष्ठ वकिलाच्या

म्हणण्यानुसार, हा आदेश कोणत्याही दुर्बलतेने ग्रस्त नव्हता, ज्यामुळे त्यात हस्तक्षेप करणे आवश्यक होते.

९. याउलट, प्रतिस्पर्धी प्रतिवादींची बाजू मांडणारे विद्वान ज्येष्ठ वकील श्री. शेखर नाफडे यांनी प्रकरणातील कार्यवाहीचा तपशीलवार संदर्भ दिला आहे आणि ठामपणे असा युक्तिवाद केला आहे की, सदर दिवाणी प्रकरण वर्ष २००४ मध्ये दाखल करण्यात आले होता आणि ज्यामध्ये अपीलकर्त्याने दिनांक १६/११/२००५ रोजी लेखी निवेदन दाखल केले होते, सुमारे १३ वर्षांनंतर प्रतिदावा सादर करण्याचा प्रयत्न केला जाऊ शकत नाही

९.१ विद्वान वरिष्ठ वकिलांनी विशेषत: ५/१२/२०१८ च्या तारखेच्या आदेशाचा संदर्भ दिला आहे आणि सादर केले आहे की अपीलकर्त्याने गुप्तपणे दाखल केलेला प्रतिदावा योग्यरित्या नोंदीतून काढून घेण्यात आला होता, विशेषतः जेव्हा १३ वर्षांहून अधिक काळापूर्वी लेखी निवेदन दाखल करण्यात आले होते आणि प्रतिदावा नोंदवण्यासाठी परवानगी घेण्यासंदर्भात कुठलाही अर्ज दाखल करण्यात आला नव्हता. विद्वान वरिष्ठ वकिलांनी पुढे असे निवेदन केले की, ५/१२/२०१८ रोजीच्या आदेशाविरुद्धच्या अपिलामध्ये अपीलकर्त्याने अर्ज दाखल करण्याच्या प्रश्नावर गंभीर आक्षेप घेतला नसला तरीही आणि संदर्भात आक्षेप न घेण्याबद्दल सवलत देण्यात आली होती. खटल्याचा टप्पा जिथे मुद्दे आधीच तयार केले गेले आहेत, अशी सवलत एखाद्या पक्षाला कायद्याच्या विरोधात बांधून ठेवू शकत नाही किंवा विलंबित टप्प्यावर प्रति-दावा दाखल करण्याची स्वीकृती म्हणून वाचली जाऊ शकत नाही.

९.२ विद्वान ज्येष्ठ वकिलांनी पुढे असे सादर केले आहे की, दिनांक २/०५/२०१९ रोजीचा आदेश हा एक गूढ आणि अकारण आदेश होता आणि त्यामध्ये, विद्वान एकल न्यायाधीश हे या प्रकरणाला लागू असलेल्या कायदा म्हणजेच मुंबई उच्च न्यायालय (मूळ शाखा) ,नियम ९५ याचा विचार करण्यात अयशस्वी ठरले. **अशोक कुमार कालरा विरुद्ध विंग कमांडर सुरेंद्र अग्निहोत्री आणि इतर (२०२०) २ SCC ३९४** ह्या प्रकरणात या न्यायालयाच्या ३ न्यायाधीशांच्या खंडपीठाच्या निर्णयावर भर देऊन विद्वान वरिष्ठ वकिलांनी असे सादर केले आहे की, ज्याने प्रस्तुत प्रकरणात विलंबाने प्रति-दावा दाखल केला आहे, त्याचा थेट परिणाम या न्यायालयाने घोषित केलेल्या निर्णयावर झाला आहे.

९.३ प्रतिवादींच्या वतीने असेही सादर करण्यात आले आहे की या न्यायालयासमोर उक्त एस. एल. पी. (सी) क्रमांक १७८६/२०२१ या प्रकरणाचा विषय हा अपीलकर्त्याद्वारे दाव्याची मालमत्ता त्रयस्थ पक्षाकडे हस्तांतरित करण्याशी संबंधित होता आणि प्रतिदावाशी संबंधित कोणत्याही प्रश्नाचा उल्लेख किंवा युक्तिवाद केला गेला नव्हता. त्यामुळे, उक्त एस. एल. पी. निकाली काढण्यासाठी दिनांक २६/०२/२०२१ रोजी पारित केलेला आदेश हा प्रतिवादीनी प्रतिदाव्याच्या संदर्भात केलेल्या आक्षेपांच्या विरोधात काम करत नाही.

१०. त्याच्या प्रत्युत्तर निवेदनामध्ये, अपीलकर्त्यांच्या वतीने उपस्थित असलेले विद्वान वरिष्ठ वकील यांनी असे निवेदन केले की **अशोक कुमार कालरा (उपरोक्त)** मधील उक्त निर्णय अपीलकर्त्याच्या प्रति-दावा अभिलेखावर घेण्याच्या प्रार्थनेविरूद्ध

कार्य करत नाही आणि त्याऐवजी त्यात नमूद केलेली कायद्याची तत्त्वे अपीलकर्त्याच्या वतीने केलेल्या निवेदनाचे समर्थन करतात.

११. विरोधी पक्षांच्या निवेदनावर विचारपूर्वक विचार केल्यानंतर आणि अभिलेखावर ठेवलेल्या साहित्याची तपासणी केल्यानंतर, आमचे स्पष्टपणे असे मत आहे की उच्च न्यायालयाच्या खंड न्यायपीठाचा आक्षेपित आदेश मंजूर केला जाऊ शकत नाही तसेच दिनांक ०२/०५/२०१९ रोजीच्या आदेशाची वैधता आणि विधिग्राह्यतेविरुद्ध प्रतिवादींच्या वतीने केलेले निवेदन स्वीकारले जाऊ शकत नाही.

१२. प्रस्तूत प्रकरणाला लागू असलेल्या कायद्याच्या तरतुदींबाबत, आम्ही दिवाणी प्रक्रिया संहिता, १९०८ *३[थोडक्यात 'सीपीसी']* च्या आदेश VIII नियम ६-क आणि मुंबई उच्च न्यायालयाच्या (मूळ शाखा) नियमाच्या, नियम ९५ मधील तरतुदींची खालीलप्रमाणे उपयुक्त नोंद घेऊ शकतोः

> **"६क- प्रतिवादीची प्रतिहक्कमागणी:** (१) दाव्यांमधील प्रतिवादीस नियम ६ खाली वादकथानात वजावट मागण्याचा त्याला जो हक्क त्याशिवाय आणखी वादीच्या हक्कमागणीविरुद्ध प्रतिहक्कमागणी म्हणून दावा दाखल करण्यापूर्वी किंवा त्यानंतर परंतु, प्रतिवादीने त्याचा बचाव देण्यापूर्वी अथवा त्याचा बचाव देण्यासाठी विहित केलेली मुदत संपण्यापूर्वी, वादीच्या विरुद्ध प्रतिवादीला उपलब्ध होणाऱ्या वादकारणाच्या संबंधात कोणताही हक्क किंवा हक्कमागणीच्या स्वरूपाची असो वा नसो:
>
> परंतु, अशी प्रतिहक्कमागणी न्यायालयाच्या अधिकारितेच्या द्रव्यविषयक मर्यादेपेक्षा अधिक असता कामा नये.
>
> (२) अशी प्रतिहक्कमागणी उलट दाव्याप्रमाणेच परिणामकारक होईल,ज्यामुळे त्याच दाव्यामध्ये मूळ हक्कमागणी व प्रतिहक्कमागणी या दोहोंवरील अंतिम न्याय निर्णय अधिघोषीत करणे न्यायालयास शक्य होईल.

(३) न्यायालयाकडून निश्चित करण्यात येईल अशा मुदतीत वडील प्रतिवादींच्या प्रतिहक्कमागणीच्या उत्तराबाबत प्रतिवादपत्र दाखल करण्याची मोकळीक असेल.

(४) अशी प्रतिहक्कमागणी ही वादपत्र म्हणून समजण्यात येईल व वादपत्रांना लागू असलेल्या नियमाद्वारे तिचे नियमन होईल.

मुंबई उच्च न्यायालय (मूळ शाखा) नियम, मधील नियम ९५:

" ९५ दाव्यांमधील प्रतिवादीस नियम ६ खाली वादकथानात वजावट मागण्याचा त्याला जो हक्क त्याशिवाय आणखी वादीच्या हक्कमागणीविरुद्ध प्रतिहक्कमागणी म्हणून दावा दाखल करण्यापूर्वी किंवा त्यानंतर परंतु, प्रतिवादीने त्याचा बचाव देण्यापूर्वी अथवा त्याचा बचाव देण्यासाठी विहित केलेली मुदत संपण्यापूर्वी, वादीच्या विरुद्ध प्रतिवादीला उपलब्ध होणाऱ्या वादकारणाच्या संबंधात कोणताही हक्क किंवा हक्कमागणीच्या स्वरूपाची असो वा नसो अशी प्रतिहक्कमागणी उलट दाव्याप्रमाणेच परिणामकारक होईल,ज्यामुळे त्याच दाव्यामध्ये मूळ हक्कमागणी व प्रतिहक्कमागणी या दोहोंवरील अंतिम न्याय निर्णय अधिघोषीत करणे न्यायालयास शक्य होईल आणि वादी (त्यास सल्ला दिल्यास) प्रतिवादीच्या प्रतिदाव्याची अभिलेखावरील प्रत त्याच्यावर किंवा त्याच्या वकिलांवर बजावल्यानंतर आठ आठवड्यांच्या आत प्रतिवादीच्या प्रतिदाव्याला उत्तर दाखल करण्यास स्वातंत्र्य असेल आणि न्यायालय किंवा न्यायाधीश, संपरीक्षेपूर्वी फिर्यादीच्या अर्जावर, जर न्यायालयाच्या किंवा न्यायाधीशाच्या मते अशा प्रतिदाव्याचा निपटारा प्रलंबित दाव्यात केला जाऊ शकत नसेल किंवा त्याला परवानगी दिली जाऊ शकत नसेल, तर प्रतिवादीला त्याचा लाभ घेण्यासाठी परवानगी नाकारू शकतात आणि त्याला या संदर्भात वेगळा दावा दाखल करण्यास भाग पाडू शकतात. "

१३. **अशोक कुमार कालरा (उपरोक्त)** प्रकरणात, या न्यायालयाच्या ३ न्यायाधीशांच्या खंड न्यायपीठाने या प्रश्नावर मूलतः संदर्भानुसार विचार केला की, लेखी निवेदनासह प्रतिवादीचा प्रतीमागणीहक्क दाखल करणे अनिवार्य आहे की नाही . या प्रश्नाचे उत्तर देताना, या न्यायालयाने मूलभूत तत्त्वे अधोरेखित केली की, प्रक्रियात्मक

विधीचा असा अर्थ लावला जाऊ नये की तो न्यायालयास असहाय्य करेल; आणि प्रकरणांच्या प्रक्रियात्मक घटकांबाबत दिवाणी न्यायालयास विस्तृत अधिकार देण्यात आले होते. असे म्हटल्यावर, या न्यायालयाने असे निरीक्षण नोंदवले की, मागणीहक्काची रचना अनेक प्रकारची कार्यवाही टाळण्यासाठी केली गेली आहे; प्रतिदावा दाखल करण्यासाठी कालमर्यादा स्पष्टपणे दिलेली नाही परंतु वादकारणाच्या उपार्जनेबाबत मर्यादा आहे. तथापि, बहुसंख्यांचे असे मत आहे की, वादप्रश्न तयार झाल्यानंतर आणि प्रकरण बऱ्याच अंशी पुढे गेल्यानंतर प्रतिवादीला मागाणीहाक्क दाखल करण्याची परवानगी दिली जाऊ शकत नाही. मुख्य निकालात, इतर गोष्टींबरोबरच, खालीलप्रमाणे निरीक्षण केले गेले आणि असे निवेदन केले गेले की,

"१८. या आधीच्या परिच्छेदांमध्ये आपण चर्चा केल्याप्रमाणे, प्रक्रियात्मक कायद्याचा संपूर्ण उद्देश हे सुनिश्चित करणे आहे की भरीव न्याय देण्याच्या प्रक्रियेत कायदेशीर प्रक्रिया अधिक प्रभावी केली जाईल. विशेषतः दिवाणी प्रक्रिया संहितेतील आदेश ८ नियम ६-क लागू करण्याचा उद्देश पक्षांना स्वतंत्र खटला दाखल करण्यास प्रवृत्त करून कार्यवाहीची बहुलता टाळणे आणि पक्षांमधील वाद शेवटी निकाली निघतो का हे पाहणे हा आहे. जर तरतुदीचा, प्रतीमागणीहक्क विलंबाने केला जाऊ शकतो असा अर्थ लावला गेला तर ती तरतूद स्वतःच निरर्थक ठरेल आणि ज्या उद्देशासाठी दुरुस्ती केली गेली आहे ती अयशस्वी होईल आणि शेवटी ती न्यायाची उघडपणे चूक होईल. त्याच वेळी, ह्या तरतुदीमध्ये नमूद केलेला कठोर आणि अतिशयोक्तीपूर्ण दृष्टीकोन असा असू शकत नाही की, लेखी निवेदनासह प्रतीमागणीहक्क दाखल करावा लागेल आणि त्यापलीकडे न्यायालयास कोणताही अधिकार नसेल. मागणीहक्काच्या समर्थनार्थ सांगितलेली कारणे विचारात घेऊन, न्यायालयांनी ह्या दुरुस्तीमागील उद्देश लक्षात घेऊन आणि न्यायाच्या उद्दिष्टांना आधार देण्यासाठी संतुलित दृष्टीकोन स्वीकारला पाहिजे. न्यायालयांना दिलेला अधिकार कमी करून, विशिष्ट वेळी प्रतीमागणीहक्क दाखल करावा लागेल असे म्हणण्यासाठी कोणताही अत्यंत निकडीचा नियम असू शकत नाही. संपरीक्षा न्यायालयास न्यायबुद्धीने

अधिकारांचा वापर करावा लागेल आणि एका निश्चित निष्कर्षावर यावे लागेल की मागणीहक्काची परवानगी देऊन, विरोधी पक्षासाठी कोणताही पूर्वग्रह निर्माण होणार नाही, प्रक्रियाद्वारे अनावश्यक विलंब होणार नाही आणि ते न्यायाच्या हितासाठी आणि दुरुस्तीद्वारे साध्य करण्याच्या उद्देशानुसार असेल. तथापि, आमचे असे मत आहे की वादप्रश्न तयार झाल्यानंतर आणि प्रकरण बऱ्याच अंशी पुढे गेल्यानंतर प्रतिवादीला प्रतीमागणीहक्क दाखल करण्याची परवानगी दिली जाऊ शकत नाही.हे न्यायाच्या उद्देशाला पराभूत करेल आणि दिवाणी प्रक्रिया संहितेच्या विशिष्ट दुरुस्तीच्या उद्दिष्टांमध्ये आणि कारणांमध्ये नमूद केल्याप्रमाणे जलद न्यायाच्या तत्त्वासाठी हानिकारक ठरेल.

****** ******* ******

२१. आम्ही असा निष्कर्ष देतो, की दिवाणी प्रक्रिया संहितेच्या आदेश ८, नियम ६ हे लेखी निवेदन दाखल केल्यानंतर प्रतीमागणीहक्क दाखल करण्यावर बंदी घालत नाही, तर निर्बंध हे केवळ वादकारणाच्या उपार्जनाच्या संदर्भात आहे. असे निवेदन केले असले तरी, हे प्रतिवादीला विलंबाने प्रतीमागणीहक्क दाखल करण्याचा पूर्ण अधिकार देत नाही. न्यायालयाने प्रतीमागणीहक्क दाखल करण्यासाठीच्या बाह्य मर्यादा विचारात घेणे आवश्यक आहे, जे वादप्रश्न तयार होईपर्यंत निश्ति केले जातात . अशा प्रकरणांमध्ये न्यायालयाला, खाली दिलेल्या सर्वसमावेशक घटकांचा विचार करून आणि त्यांचे मूल्यांकन केल्यानंतर, प्रतीमागणीहक्क दाखल करण्याच्या संदर्भात विचार करण्यास अधिकार आहे, जे केवळ उदाहरणात्मक आहेत, परंतु संपूर्ण नाहीतः

(i) विलंब कालावधी.

(ii) विनंती केलेल्या वादकारणासाठी निर्धारित मर्यादा कालावधी.

(iii) विलंब होण्याचे कारण.

(iv) प्रतिवादीचा त्याच्या अधिकारा बाबतचा दावा.

(v) मुख्य प्रकरण आणि प्रतीमागणीहक्क यांच्यातील वादकारणाची समानता.

(vi) नवीन प्रकारणांसाठीचा खर्च.

(vii) अन्याय आणि प्रक्रियेचा गैरवापर.

(viii) विरोधी पक्षाशी पूर्वग्रह बाळगणे.

(ix) आणि प्रत्येक प्रकरणाची तथ्ये आणि परिस्थिती.

(x) कोणत्याही परिस्थितीत, वादप्रश्न तयार केल्यानंतर नाही."

१३.१.अंशतः असहमती दर्शवणाऱ्या आणि अंशतः सहमती दर्शवणाऱ्या निर्णयात, खंडन्याय पीठाच्या माननीय न्यायाधीशांपैकी एकाने आपले मत व्यक्त केले की, लेखी निवेदन दाखल केल्यानंतर, वादप्रश्न तयार झाल्यानंतर प्रतीमागणीहक्क दाखल केला जाऊ शकत नाही हा सामान्य नियम असला तरी, अपवादात्मक परिस्थितीत, वादप्रश्न तयार झाल्यानंतरही, पण फिर्यादीचे पुरावे अभिलेखांवर येण्यापूर्वी, प्रतीमागणीहक्क दाखल करण्याची परवानगी दिली जाऊ शकते. माननीय न्यायाधीशांनी इतर गोष्टींबरोबरच पुढीलप्रमाणे निरीक्षण नोंदवलेः-

> "३१. वरील चर्चेतून हे स्पष्ट होते की दोन अटी पूर्ण झाल्यास प्रतीमागणीहक्क दाखल केला जाऊ शकतोः प्रथम, त्यातील वाद कारण हे आदेश ८, नियम ६- क (१) चे पालन करत असेल; आणि दुसरे, ते मर्यादा अधिनियमांतर्गत निर्दिष्ट कालावधीत दाखल केले असेल. स्पष्टपणे, स्वतःच, नियम ६-क स्पष्ट करते की, लिखित विधानासह प्रतिदावा दाखल करण्याची आवश्यकता नाही. या नियमांतर्गत विशिष्ट आदेशाच्या अनुपस्थितीत, लेखी निवेदनानंतर प्रतीमागणीहक्क दाखल केला जाऊ शकतो की नाही हे निर्धारित करण्यासाठी दिवाणी प्रक्रिया संहितेच्या इतर तरतुदींचा विचार करणे आवश्यक आहे.
>
> *** *** ***
>
> ३८. दिवाणी प्रक्रिया संहितेच्या आदेश ८ च्या नियम ६-क, ९ आणि १० तसेच आदेश ६ मधील नियम १७ यांचे संयुक्त आणि सुसंवादी वाचन केल्यास असे दिसून येते की लेखी निवेदन दाखल केल्यानंतरही, जोपर्यंत ते मर्यादा अधिनियम, १९६३ अंतर्गत निर्धारित मर्यादेत आहे, तोपर्यंत प्रतीमागणीहक्क दाखल करण्यास परवानगी देण्याचा विवेकाधिकार न्यायालयाकडे आहे. या संदर्भात, खाली चर्चा केलेल्या निर्णयांमध्ये नमूद केलेल्या प्रस्तावांशी मी सहमत आहे.

*** *** ***

५६ . वरील चर्चा या निष्कर्षाला समर्थन देतात की जरी नियम ६-क लेखी निवेदनानंतर प्रतीमागणीहक्क दाखल करण्याची परवानगी देत असेल, तरी न्यायालयाला अत्यंत विलंबित टप्प्यावर असे दाखल करण्यास नकार देण्याचा विवेकाधिकार आहे. तथापि, माझ्या मते, खटल्यांचा जलद निपटारा सुनिश्चित करण्यासाठी, अशा विवेकबुद्धीचा वापर केवळ वादप्रश्नांची संपरीक्षा होईपर्यंतच केला जाणे आवश्यक आहे. या टप्प्याच्या पलीकडे प्रतीमागणीहक्कांना परवानगी दिल्याने केवळ खटला लांबणारच नाही, तर कालांतराने वादीकडे निहित होऊ शकणारे अधिकार देखील पूर्वग्रहदूषित होतील.

*** *** ***

६०. .... मी असा निष्कर्ष काढतो की लेखी निवेदनासह प्रतीमागणीहक्क दाखल करणे अनिवार्य नाही. न्यायालय आपल्या विवेकबुद्धीनुसार, आधीच्या परिच्छेदात नमूद केलेल्या बाबी लक्षात घेऊन लेखी निवेदन दाखल केल्यानंतर प्रतीमागणीहक्क दाखल करण्याची परवानगी देऊ शकते. तथापि, संपरीक्षेकरिता वादप्रश्न तयार होईपर्यंत प्रतीमागणीहक्क दाखल करण्यास परवानगी देण्यासाठी सामान्यतः अशा विवेकबुद्धीचा वापर करणे आवश्यक आहे. या मर्यादेपर्यंत, माझ्या विद्वान न्यायबंधूंनी घेतलेल्या निष्कर्षाशी मी सहमत आहे.तथापि, वर नमूद केलेल्या कारणांमुळे, माझे असे मत आहे की, अपवादात्मक परिस्थितीत, फिर्यादीच्या वतीने पुरावा नोंदणी सुरू होण्याच्या टप्प्यापर्यंत लेखी निवेदनानंतर प्रतीमागणीहक्क दाखल करण्याची परवानगी दिली जाऊ शकते. "

१४. उपरोक्त बाबींच्या संदर्भात आणि कार्यपद्धतीच्या नियमांचा उद्देश हा पक्षांना त्यांच्या प्रकरणांच्या संदर्भात शिक्षा करण्याऐवजी न्यायाच्या उद्देशाला आधार देणे आहे, या मूलभूत तत्त्वांवर पुढे जाताना,आम्हाला स्पष्टपणे असे वाटते की प्रश्नांकित प्रतीमागणीहक्क हे लेखी निवेदन दाखल केल्यानंतर प्रदीर्घ काळानंतर दाखल केला गेला होता या एवढ्या कारणावरून विचारातून काढून टाकला जाऊ शकत नाही.

निर्विवादपणे, प्रतीमागणीहक्क ०७/०९/२०१८ रोजी दाखल करण्यात आला होता आणि त्या तारखेपर्यंत, प्रकरणात वादप्रश्न तयार केले गेले नव्हते. खरेतर, वादप्रश्न ५/१२/२०१८ रोजीच तयार केले गेले होते, ज्या तारखेला या कार्यवाहीच्या पहिल्या फेरीत विद्वान एकल न्यायाधीशांनी सादरीकरणासाठी कोणतीही परवानगी/अनुमती मागितली नसल्याबद्दल प्रतीमागणीहक्क अभिलेखावरून काढून टाकला. दिनांक ५/१२/२०१८ च्या आदेशाविरूद्ध अपील करताना, खंडन्याय पिठाने प्रतीमागणीहक्क दाखल करण्याची परवानगी मागण्यासाठी आवश्यक अर्ज दाखल करण्यास अनुमती दिली, तसेच वादी -प्रतिवादींच्या निवेदनांची दखल घेतली की, वादप्रश्न आधीच तयार केले गेले असल्याने आणि दस्तऐवज पुरावा सादर केला गेला असल्याने ते अशा अर्जावर आक्षेप घेणार नाहीत; आणि खंडन्यायपीठाने अशी अपेक्षा केली आहे की, विद्वान एकल न्यायाधीशांनी स्वतःच्या गुणवत्तेनुसार अशा अर्जांवर निर्णय घ्यावा. खंड न्यायपीठाने अशा प्रकारे दिलेल्या स्वातंत्र्यानुसार, अपीलकर्त्याने प्रतीमागणीहक्क अभिलेखावर घेण्याची परवानगी मिळावी यासाठी अर्ज दाखल केला आणि त्याच्या समर्थनार्थ, ज्या विशिष्ट कारणांसाठीमागणीहक्काची मागणी करण्यात आली होती, ती तपशीलवार कारणे नमूद करून प्रतिज्ञापत्र दाखल केले, ज्यात कार्यवाहीची बहुलता टाळणे याचाही समावेश होता.

अपीलकर्त्याने हे देखील निदर्शनास आणून दिले की तो पूर्वी मालमत्तेच्या वारसाहक्काशी संबंधित प्रकरणात गुंतलेला होता, जे २०१७ साली त्याच्या बाजूने निकाल लागला. विद्वान एकल न्यायाधीशांनी दिनांक २/०५/२०१९ रोजीचा आदेश

पारित करताना इतर पैलूंबद्दल जास्त तपशील दिला नाही, परंतु अपीलकर्त्याची विनंती स्वीकारण्याचे कारण निदर्शनास आणून दिले ज्यामुळे कार्यवाहीची बहुलता टाळता येईल; आणि वादी -प्रतिवादींना सर्व निष्पक्षतेने, मर्यादेसह त्यांचे सर्व बचाव, विशेषकरून खुले ठेवले. जरी २/०५/२०२१९ रोजी दिलेला आदेश अपीलकर्त्याने दाखल केलेल्या अर्जावर विचार केल्याच्या पहिल्याच दिवशी विद्वान एकल न्यायाधीशाने दिलेला असला तरी तो एक न्याय्य आणि योग्य आदेश होता, जो अनेक खटले टाळताना कार्यवाहीच्या योग्य प्रगतीसाठी अनुकूल होता. एकल न्यायाधीशांनी अशा प्रकारे दिलेल्या आदेशात खंड न्यायपीठाने हस्तक्षेप करण्याचे कोणतेही न्याय्य कारण नव्हते.

१४.१. प्रस्तूत प्रकरणातील संपूर्ण तथ्ये आणि परिस्थिती वरून आमचे स्पष्टपणे असे मत आहे की, दिवाणी प्रक्रिया संहितेच्या आदेश आठवा नियम ६-क किंवा उच्च न्यायालय (मूळ शाखा) अधिनियमाच्या नियम ९५ ची आवश्यकता किंवा **अशोक कुमार कालरा (उपरोक्त)** मध्ये नमूद केलेली आणि स्पष्ट केलेली तत्त्वे हि विलंबाने दाखल केलेला प्रतीमागणीहक्क अभिलेखावर घेण्याच्या अपीलकर्त्याच्या प्रार्थनेस अडथळा म्हणून काम करत नाहीत, जी खरोखरच वादप्रश्न तयार करण्यापूर्वी दाखल करण्यात आली होती.

१५. वरील गोष्टींव्यतिरिक्त, आणखी काही कारणे आहेत, ज्यासाठी आम्हाला खंड न्यायपीठाचा आक्षेपित आदेश पूर्णपणे अन्यायकारक असल्याचे वाटते.

१५.१. दिनांक २६/०२/२०२१ रोजीच्या आदेशात नोंदवल्याप्रमाणे, या न्यायालयाने त्वरित कार्यवाही करण्याची तरतूद करतांना याची खात्री केली होती की, पक्षकारांच्या

निवेदनाची दखल घेताना आणि अपीलकर्त्याने जरी त्याचा अधिकार, मालकी आणि हितसंबंध त्रयस्थ पक्षांना हस्तांतरित केले तरी, असे हस्तांतरिती पुढे वादकथन दाखल करण्याची मागणी करणार नाहीत आणि ते संबंधित दाव्याच्या कार्यवाहीला बांधील राहतील. त्या संदर्भात, अशी तरतूद करण्यात आली होती की प्रस्तावित खरेदीदारांना दाव्यात समाविष्ट केले जाईल; आणि त्यांचे हमीपत्र देखील नोंदवले गेले होते की ते अपीलकर्त्याने दाखल केलेले लेखी निवेदन आणि मागणीहक्काचा स्वीकार करतील आणि त्यानंतर कुठलेही लेखी निवेदने किंवा स्वतंत्र लेखी निवेदन दाखल करण्यासाठी कोणतीही विनंती करणार नाहीत. या न्यायालयाने पुढे अशी तरतूद केली की, दावा ज्या टप्प्यावर प्रलंबित होता तेथून पुढे सुरु होईल आणि प्रस्तावित खरेदीदार स्वतंत्र पुरावा/दस्तऐवज दाखल करण्यासाठी कोणताही अर्ज दाखल करणार नाहीत.

१५.२. हे खरे आहे की, प्रतिवादींच्या वतीने युक्तिवाद केल्याप्रमाणे या न्यायालयासमोर उक्त एस. एल. पी. चा विषय अपीलकर्त्याच्या दाव्याची मालमत्ता त्रयस्थ पक्षाकडे हस्तांतरित करण्याच्या प्रस्तावाचा होता आणि प्रतीमागणीहक्क दाखल करण्याच्या परवानगीबद्दल नव्हता, परंतु केवळ या कारणास्तव, या न्यायालयाने पारित केलेल्या आदेशातील तथ्य आणि परिणाम कमी केला जाऊ शकत नाही. जरी उक्त एस. एल. पी. चा विषय अपीलकर्त्याची दावा मालमत्ता त्रयस्थ पक्षाकडे हस्तांतरित करण्याच्या प्रस्तावाशी संबंधित असला आणि जरी दिनांक २६/०२/२०२१ रोजीच्या आदेशाद्वारे प्रदान केलेली व्यवस्था मूलतः वादी-प्रतिवादी आणि संभाव्य हस्तांतरिती यांच्याशी संबंधित असले, तरीही या प्रकरणाची वस्तुस्थिती अशी आहे की, हा आदेश

वादी-प्रतिवादींच्या उपस्थितीत पारित करण्यात आला होता, ज्यांना अपीलकर्त्याच्या कायदेशीर वारसांनी भविष्यात संभाव्य दाव्यांविषयी वेगळ्या स्वरूपाची भीती होती, याची देखील अपीलकर्त्याच्या वतीने त्याच्या निवेदनाच्या माध्यमातून दखल घेण्यात आली होती. त्यानंतर या न्यायालयाने जलद कार्यवाहीच्या आवश्यकतांवर पुन्हा भर दिला.

१५.३ जेव्हा त्याचा तत्त्व आणि सार यावर अर्थ लावला जातो, तेव्हा याचिकांशी संबंधित प्रक्रियात्मक पैलूवर दिनांक २६.०२.२०२१ रोजीच्या या आदेशाचा परिणाम स्पष्टपणे दिसून आला आहे की अभिलेखातील प्रतिदाव्याचे अस्तित्व या न्यायालयाने सिद्ध गोष्ट म्हणून घेतले होते; आणि या आदेशामुळे सध्याचे युक्तिवाद विस्कळीत करण्यासाठी थोडा , अगदी शून्य वाव राहिला. प्रतिदाव्यासह दाव्यातील कार्यवाही दिलेल्या टप्प्यापासून पुढे नेली जाईल, अशी अपेक्षा केलेली होती.

१५.४ दिनांक ३०. ११. २०२१ रोजीचा आक्षेपित आदेश समजून घेतल्यावर, आम्हाला असे निरीक्षण करण्यास भाग पाडले जाते की, जरी या न्यायालयाचा दिनांक २६.०२. २०२१ रोजीचा आदेश त्याच्यासमोर ठेवला गेला होता तरी, उच्च न्यायालयाच्या खंडन्यायपीठाने त्याचा उद्देश आणि अर्थ तसेच दाव्याच्या कार्यवाहीवर आणि प्रतिदावा दाखल करण्याच्या प्रश्नावर त्याचा परिणाम विचारात घेतला नाही. या न्यायालयाच्या दिनांक २६.०२.२०२१ वरील आदेशानंतर प्रतिदावा दाखल करण्याशी संबंधित प्रश्न पुन्हा उघडण्याचे/मांडण्याचे कोणतेही कारण नव्हते.

१६.	वरील गोष्टींव्यतिरिक्त, ज्या दिवशी खंडन्यायपीठाने दिनांक ०२. ०५. २०१९ चा आदेश बाजूला ठेवून संबंधित दाव्याची कार्यवाही विस्कळीत करण्याचा निर्णय घेतला, त्या दिवशी फिर्यादीने अशा प्रतिदाव्याबाबत लेखी निवेदन दाखल करणे, प्रतिदाव्याबाबत मुद्दे/प्रकरणे तयार करणे आणि फिर्यादीचा पुरावा नोंदवणे अशी बरीच प्रगती झाली होती. शिवाय, उच्च न्यायालयाच्या खंडन्यायपीठाने आणि या न्यायालयानेही यापूर्वी दिलेल्या आदेशांच्या पार्श्वभूमीवर सर्व संबंधितांनी त्वरित कार्यवाही सुनिश्चित करणे आवश्यक होते.

१६.१	या संदर्भात, असे दिसते की उच्च न्यायालयाच्या खंडन्यायपीठाने दिनांक ३०. ११.२०२१ रोजीचा आक्षेपित आदेश पारित करताना, दाव्यातील कार्यवाहीच्या संबंधित पैलूंचा आणि त्यावर लागू असलेल्या कायद्याचा विचार न करता आणि आधीच झालेल्या आणि प्रगतीपथावर असलेल्या कार्यवाहीवर त्याच्या आदेशाच्या संभाव्य परिणामाचा विचार न करता, प्रतिदावा नोंदवण्याच्या अपीलकर्त्याच्या विनंतीवर पुनर्विचार करण्याचे निर्देश देताना सर्रासपणे कार्यवाही केली.

कोणत्याही दृष्टीकोनातून पाहिल्यास, आक्षेपित आदेश बाजूला ठेवण्यास पात्र आहे.

१७. आदेश पारित करताना, आम्ही असे निरीक्षण नोंदवतो की, अपीलकर्त्याच्या वतीने युक्तिवादांचा एक छोटासा भाग दिनांक ०२.०५.२०१९ रोजीच्या आदेशाविरूद्ध आंतर-न्यायालयीन अपीलाच्या समर्थनाशी संबंधित होता, कारण उत्तरवादींच्या वतीने योग्यरित्या प्रतिदावा केले गेले असे कोणतेही मौलिक अधिकार निश्चित केले गेले नव्हते. तथापि, खंडन्यायपीठाचा आक्षेपित आदेश त्याच्या गुणवत्तेनुसार

मंजूर केला जात नाही अशा प्रस्तूत दाव्यातील तथ्ये आणि परिस्थिती पाहता, या अपीलात हा पैलू हाताळण्याची गरज नाही. योग्य प्रकरणात तपासण्यासाठी इतर प्रश्न खुले ठेवले जातात.

१८. शेवटी, आम्ही हे देखील निरीक्षण नोंदवतो की निवेदनांच्या दरम्यान, आमच्यासमोर हे निदर्शनास आणून देण्यात आले आहे की प्रतिवादीच्या पुराव्यासाठी, विशेषतः या न्यायालयाने दिनांक ०३.०१.२०२२ च्या आदेशाद्वारे दिनांक ३०. ११. २०२१ च्या आक्षेपित आदेशाच्या अंमलबजावणीला आणि परिणामास स्थगिती दिल्यानंतरही हा दावा सुरू आहे. दावा लवकर निकाली काढण्यासाठी पक्षांनी पूर्ण सहकार्य करणे अपेक्षित आहे, असे आधीच्या आदेशांमध्ये आधीच दिसून आले आहे, याचा पुनरुच्चार करण्याची गरज नाही.

१९. परिणामी, हे अपील स्वीकारले जाते आणि त्याला परवानगी दिली जाते; उच्च न्यायालयाच्या खंडन्यायपीठाने पारित केलेला दिनांक ३०. ११. २०२१ रोजीचा आक्षेपित आदेश बाजूला ठेवला जात आहे ; आणि विद्वान एकल न्यायाधीशाने पारित केलेला दिनांक ०२.०५.२०१९ रोजीचा आदेश पुनर्संचयित केला जात आहे. खर्चाबाबत आदेश नाही.

अपील मंजूर.

***

अस्वीकरण

या न्यायनिर्णयाच्या मराठी भाषेतील या अनुवादाचा वापर हा पक्षकारास त्याच्या/तिच्या मातृभाषेमध्ये त्याचा अर्थ समजून घेण्यापुरताच मर्यादित राहील आणि त्याचा इतर कोणत्याची कारणाकरता वापर करता येणार नाही. तसेच इंग्रजी भाषेतील न्यायनिर्णय हाच सर्व व्यावहारिक आणि कार्यालयीन वापराकरिता विश्वसनीय असेल आणि तोच त्यातील आदेशाच्या निष्पादन आणि अंमलबजावणी करता वैध मानला जाईल.

*****